

บทที่ 4

การศึกษาค้นเนื้อหา

เนื้อหาของบทประพันธ์ หมายถึง สาร ข้อเท็จจริง รายละเอียดเกี่ยวกับ ข้อเท็จจริง รวมไปถึงความคิด ความรู้สึก หัตถศิลป์ ตลอดจนเจตนาของผู้ประพันธ์¹ ใน การศึกษาค้นเนื้อหาของเรื่อง ท้าวบาเจือง ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษาว่าเนื้อหาของเรื่อง ท้าวบาเจือง ตลอดทั้งฉบับ มีความ สอดคล้องกลมกลืนเป็นเอกภาพหรือไม่ อย่างไร
2. เพื่อศึกษาว่า สังคมและวัฒนธรรมที่กล่าวถึงในเรื่อง ท้าวบาเจือง นั้น มีลักษณะเป็นอย่างไร และน่าจะเป็นสังคมและวัฒนธรรมสมัยใด

ในบทนี้ ผู้วิจัยจึงได้แบ่งหัวข้อศึกษาออกเป็น 2 หัวข้อ ดังนี้

1. ความเป็นเอกภาพของเนื้อหา
 2. ลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมในเรื่อง ท้าวบาเจือง
1. ความเป็นเอกภาพของเนื้อหา

บทประพันธ์ที่มีเอกภาพของเนื้อหา หมายถึงบทประพันธ์ที่เนื้อหามีความสอดคล้องกลมกลืน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยตลอด ปราศจากข้อขัดแย้งในค่านึงค่านใด จาก การศึกษาเนื้อหาของเรื่อง ท้าวบาเจือง ตามต้นฉบับโบราณทั้งฉบับ ผู้วิจัยพบว่า วรรณคดี เรื่องนี้มีลักษณะขาดความสอดคล้องกลมกลืนเป็นเอกภาพในค่านึงเนื้อหาอย่างเห็นได้ชัดเจน

¹ เก็บความจาก A.F. Scott, Current Literary Terms, A Concise Dictionary. (London : Macmillan and Company Limited, 1965), p. 63.

Harry Shaw, Dictionary of Literary Terms. (New York : Mc.Graw-Hill Book Company, 1972), pp.93-94.

ทำให้สามารถแบ่งวรรณคดีเรื่องนี้ออกได้เป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วนที่น่าจะเป็นบทประพันธ์ดั้งเดิม และส่วนที่น่าจะเป็นบทประพันธ์แทรกเสริม

1.1 ส่วนที่น่าจะเป็นบทประพันธ์ดั้งเดิม หมายถึงส่วนที่เขียนขึ้นตามจุดมุ่งหมายของผู้ประพันธ์ มีความสมบูรณ์หรือค่อนข้างจะสมบูรณ์ และมีเอกภาพในค่านเนื้อหา ใต้แกมบทประพันธ์ในหน้าลานที่ 1-6 ตอนปลายของหน้าลานที่ 41-978 และตอนปลายของหน้าลานที่ 1033-1105 เรื่องราวในบทประพันธ์ดังกล่าวนี้เมื่อจัดเรียงใบลานใหม่แล้ว มีเนื้อความต่อเนื่องกัน และมีเนื้อหาสอดคล้องกันโดยตลอด ดังนี้

หน้าลานที่ 41 ถึงตอนต้นของหน้าลานที่ 44 ตั้งแต่ความว่า "บัดนี้ จักกล่าวเล่าเจืองหาญ มาเกิด" จนถึง "ท้าวเปลือยแต่งบ้าน่า เขียมท้าว" ส่วนนี้ควรเป็นตอนเริ่มต้นเรื่อง เพราะเป็นตอนชมความงามของเมืองนาคอง ชมบุญบารมีของพญาจอม และการขอโอรสจากแดน

หน้าลานที่ 1-6 ตั้งแต่ความว่า "เมื่อนั้น บุญเรื่องผู้แดนคุณ ลงเกิด" จนถึง "อ้ายคว่าง ผู้ถือล้าน ออกอวล" เนื้อความในตอนนี้กล่าวถึงท้าวเจืองตอนประสูติ พิธีสูขวัญ ทั้งพระนาม การสิ้นพระชนม์ของพญาจอม กวีบรรยายถึงความเศร้าโศกอาลัยของนางจอมและท้าวเจือง และกล่าวถึงการเคลื่อนย้ายพระศพไปถวายพระเพลิง

หน้าลานที่ 44 ตอนปลายจนถึงหน้าลานที่ 978 ตั้งแต่ความว่า "มัวใจคังนางจอม ให้อึ้ง" จนถึง "เครื่องคำเจ็บแต่เมื่อ กวนห้าม" เนื้อความกล่าวถึงความเศร้าโศกของนางจอม พิธีถวายพระเพลิงพระศพพญาจอม ท้าวอ้ายเจืองขึ้นเป็นกษัตริย์ ท้าวเจืองมีความประสงค์อยากได้นางจอมมาเป็นคู่ครอง ใ้ส่งคนไปสู้อขอ แตนางเม็งมารดาของนางจอมเรียกคำสินสอดทเก็นกำลังที่ท้าวเจืองจะให้ได้ ท้าวเจืองแอบใ้เสียกับนางจอม แองกายกั้พมาล้อมเมืองเงินยาง ท้าวซิมขอใ้ท้าวเจืองไปช่วยปราบท้าวเจืองที่ทัพแถวแตก ท้าวซิมยกนางอ้วและนางอามคายใ้แก่ท้าวเจือง ท้าวเจืองยกทัพไปปราบเมืองประกัน นางกวาลิ้นพระชนม์ในการรบ ท้าวเจืองขึ้นครองเมืองประกันและใ้คนางอ้วแ้วเป็นมเหสี ท้าวเจืองสู้อนางจอมเป็นครั้งที่ 2 ท้าวเจืองยกเมืองประกันใ้นางจอมครองระยะหนึ่ง แล้วภายหลังใ้มอบหมายใ้อ้ายคว่างครองต่อ

อ้ายคว่างขอร้องให้ท้าวเจื่องช่วยปราบหุนบังและคำบา หลานพญาควาให้หมคเสี้ยนหนาม ท้าวเจื่องขอให้พญาฟ้าฮ่วนส่งตัวหุนบังและคำบาซึ่งหนีไปอยู่เมืองคุมวาง พญาฟ้าฮ่วน ไม่ยอมส่งให้ ท้าวเจื่องจึงต้องยกทัพไปรบ กองทัพท้าวเจื่องเข้าประจัญกับกองทัพของ พญาฟ้าฮ่วนและแตนล่อ ซึ่งยกทัพมาช่วยพญาฟ้าฮ่วน ท้าวเจื่องสิ้นพระชนม์ในที่รบ โอรสและหลานของท้าวเจื่อง คือ ท้าวคำฮุ่งและท้าวคำเครื่อง ปีนต้นไม้คู้เหตุการณ์ ทราบว่าท้าวเจื่องสิ้นพระชนม์ก็นำความไปทูลนางจอม กวีกล่าวถึงพิชิตถวายเพลง พระศพท้าวเจื่องและการเก็บอัฐิโดยไม่ไค้รายละเอียดว่าจักขึ้น ณ ที่ใด ตอนท้าย ของหน้าลานที่ 978 กล่าวถึงความแค้นเคืองของท้าวคำฮุ่งและท้าวคำเครื่อง ทั้ง สองตั้งใจที่จะแก้แค้นให้ไค้ เนื้อความต่อเนื่องกับตอนปลายของหน้าลานที่ 1033 ได้ พอที่

หน้าลานที่ 1033 ตอนปลาย จนถึงหน้าลานที่ 1105 ตั้งแต่ความว่า "พระปู่ ต้านปุ่นปาก จารจา" กล่าวถึงท้าวซิมซึ่งเป็นพระอัยกาของท้าวคำฮุ่งและท้าวคำเครื่อง เลาให้ทั้งสองฟังว่าคนได้รับยกทัพมาเพื่อไปช่วยปราบพญาฟ้าฮ่วนเป็นถารแก้แค้น ท้าวซิม ท้าวอ้ายเจื่อง ท้าวคำฮุ่งและท้าวคำเครื่องพากันยกทัพไปเมืองคุมวาง สามารถปราบ พญาฟ้าฮ่วน และยึดเมืองคุมวางไค้ ตอนท้ายกล่าวถึงท้าวอ้ายเจื่องมีความประสงค์ อยากไค้สตรีมาเชยชมและมีผู้จักถวาย

โคลง 2 บทสุดท้ายเป็นการสนทนาโต้ตอบของท้าวอ้ายเจื่องกับหญิงสาวที่ เข้าถวายตัว ซึ่งทำให้เรื่องจบลงอย่างห้วน ๆ อาจเป็นไปได้ว่า เรื่องนี้ยังแต่งไม่จบ หรือแต่งจบแล้วแต่ตอนท้ายขาดหายไปก่อนการ คัดลอก หรือผู้คัดลอกยังคัดลอกไม่จบ หรือแต่งจบแล้วแต่ที่ขาดหายไปเป็นเพราะ ตอนท้ายของต้นฉบับเดิมขาดหายไปก่อนการ คัดลอก นอกจากนี้อาจเป็นไปได้อีกว่า ผู้คัดลอกยังคัดลอกไม่เสร็จสมบูรณ์

1.2 ส่วนที่น่าจะเป็นบทประพันธ์แทรกเสวิม หมายถึงบทประพันธ์ที่น่าจะ แต่งโดยผู้แต่งคนละคน หรือผู้แต่งคนเดียวกัน แต่แต่งในเวลาที่แตกต่างกัน มีความ ชักแย้งกับบทประพันธ์ดั้งเดิมในก้านเนื้อหาสาระอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนที่น่าจะเป็น บทประพันธ์แทรกเสวิมในเรื่อง ท้าวบาเจื่อง มีอยู่ 2 ตอน คือ

1.2.1 บทประพันธ์ที่แทรกเสวิมในตอนต้น

1.2.2 บทประพันธ์ที่แทรกเสวิมในตอนท้าย

1.2.1 บทประพันธ์ที่แทรกเสริมในตอนต้น ได้แก่ บทประพันธ์ที่อยู่ปลายหน้าลานที่ 6 จนถึงหน้าลานที่ 41 ตั้งแต่ความว่า "ฝูงเคยเขาลับทิวแปงไว้" จนถึง "สุกเือกกันแต่เป็นปลาอย่าง"

บทประพันธ์ตอนนี้กล่าวถึงการผ่อนรำอย่างสนุกสนานก่อนการถวายพระเพลิงพระศพพญาจอม การฆ่าควายสรวง การถวายเพลิงพระศพ การเก็บอริ ต่อจากนี้กล่าวถึงการทำนาของท้าวเจืองตั้งแต่ออกไปไถนาและหว่านกล้ากับบริวาร พอฝนตกก็ออกไปจับกบจับเขียด กล่าวถึงการเลี้ยงอาหารและสุรา การมีกัลลา การทำพิธีไหว้ผีค้ำ เพื่อขอให้ช่วยดูแลข้าวในนา กล่าวถึงการออกไปไล่จับกวางที่เข้ามากินข้าวในนา และการจับปลาในท้องนาหลังฝนตก

บทประพันธ์ส่วนนี้มีความยาว 35 หน้าลาน นับว่ามีความยาวเป็นพิเศษสำหรับการบรรยายเนื้อความดังกล่าวมาแล้ว ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นเหตุการณ์ที่ไม่สำคัญนักโดยเฉพาะเมื่อเทียบกับตอนอื่น ๆ ในส่วนที่ถือว่าน่าจะเป็นบทประพันธ์ที่ดั้งเดิม น่าสังเกตว่า ภาพของท้าวเจืองที่บรรยายในบทประพันธ์ช่วงนี้ ไม่ว่าจะตอนเก็บอริ พญาจอมหรือตอนออกไปทำนา จับกบเขียดปลา กับบริวาร มีลักษณะตลกขบขัน ขาดความสำรวม ไม่มีท่าทีที่สง่างามเยงของความเป็นหน่อแก้วศรีษะ ผู้จะเป็นราชาที่ยิ่งใหญ่เกรียงไกร มีเมืองต่าง ๆ มาอ่อนน้อมในอนาคต ลักษณะที่บรรยายชี้ชัดกับความเป็น "เจ้าจอมฟ้า" "จอมโท" "บาศราญ" และ "ลูกเจ้าแดนฟ้า" ที่กวีผู้แต่งบทประพันธ์ดั้งเดิมเคยเรียกอย่างยกย่องเทิดทูน ในงานพระศพพญาจอม แทนที่จะเศร้าโศกเสียพระทัย ท้าวเจืองกลับออกไปผ่อนรำกับจ่าซ้อน อ้ายคว่าง และแองคอนอย่างสนุกสนาน กวีบรรยายว่า

พระบาทท้าวกรวดแกว่ง	คิงแซน
อวาก็เปี้ยวคิงแหะหย่องไป	ปุ่นพื่อน
คอมมวนนิ้วปะแหวมือ	ไกวแกว่ง
จ่าซ้อนไว้เงิงจ่า	เมื่อลูน
	(<u>ท้าวบาเจือง</u> ลานที่ 7)

พิธีเก็บพระอริของพญาจอม กวีบรรยายดังนี้

ยามยามพร้อมเก็บคุก โสมเอา
เจื่องก็ ความมือจับแมนตา สองกำ

(ท้าวบาเจื่อง ลานที่ 11)

คำว่า "ยามยาม" เป็นคำซ้อนที่เป็นสัทพจน์ ให้ภาพความเคลื่อนไหวอย่างพลุกพล่าน ซากกระเบียด คำกริยา "ความมือ" มีความหมายว่า ความ, โอบ, ฉวย หรือหยิบเอา ตามแต่จะได้ ความที่ยกมานี้ให้ภาพที่ไม่เรียบร้อย ซากความส่ารวม ไม่เหมาะสมกับ พิธีกรรมซึ่งควรให้เกียรติแก่เจ้าของอัฐิ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตอนนี้เป็นพิธีเก็บพระอัฐิ ของกษัตริย์

ท้าวเจื่องที่กวีบรรยายว่า คำร้องอย่างขมิขมัน วิ่งออกไปจับกบจับเขียด หรือจับปลาหลังฝนตก คือผู้ชายชาวบ้านธรรมดา ๆ ที่ต้องรับผิดชอบต่อปากท้องของ สมาชิกในครอบครัว ชีวิตผูกพันอยู่กับธรรมชาติ หาอาหารพอรับประทานไปวันหนึ่ง ๆ นั้นเอง กวีบรรยายดังนี้

ฟังยิน	ต่างต่างพร้อม.. *	นับเนื่อง
	สนสนกบออกอฐ	โตนเท้น
เมื่อนั้น	แองคอนไต้ทวนไฟ	ไปก่อน
	เจ้ายี่คั้นคอซ้อง	แล่นนำ
	หมักหมอนเนื่อน้อยนุ่ม	หาญพาย
มันก็	บายหวานหลัวแล่นตาม	เต็มเจ้า
	คอนบายไค้หลายโคม	กบเขียด
เจ้ายี่	ไค้อิ่งเพ้าเต็มซ้อง	หน่วงแฉว

(ท้าวบาเจื่อง ลานที่ 18)

การบรรยายให้เจ้าจำซ้อนเป็นตัวตกในขณะที่พ้อนรำ ขณะทำนา หรือจับกบ เขียดปูปลา เช่น หกหล่มงายหลังทำให้กบเขียดที่จับมาได้หนีออกไปจากซ้อง อาเจียน อย่างมากมายหลังดื่มเหล้า และพุกจาเข้าหยอกสาว ๆ อย่างไม่นึกถึงวัยของตน

* ไบลานซำรุก.

ล้วนเป็นพฤติกรรมที่ผิดกาลเทศะ ไม่น่าจะเป็นพฤติกรรมของข้าราชการพระเจ้าแผ่นดิน
ใกล้รัชเจ้านาย กวีบรรยายดังนี้

	เถาจำซ้อนกันทั้ง	หังแสง
	หัวขวานเขวข้างขวา	เลยล้ม
	ช่องแปรปลิ้นกบปล่อย	เสียหมค
ยังแค้น	ปูนาสามสี่ตัว	ในช่อง
		(<u>ท้าวบาเจือง</u> ลานที่ 18)

	เมื่อนั้น ปู่เปื้อนเหล่าฮากทุ่ม	เลยไหล
		(<u>ท้าวบาเจือง</u> ลานที่ 25)

และ	เมื่อนั้น เถาจำซ้อนเห็นเปลี่ยว	กะตมรินทร์
	มันก็ วางกองหุ่ยชุกชน	แคมฮั่ว
	บัดนี้สู้ก็ มา... * ทานขวัญ	หัวอะเหย
เพื่อนก็จิกแต่	เถาผู้นี้คนกล้า	บ่าวจอม บั่น
	มันจัก จับทาวปลิ้นบินหน้าชะแคง	คูสาว
	ก็ยัง มีนาคาลักล่าตุ	หัวแย้ม
		(<u>ท้าวบาเจือง</u> ลานที่ 27)

สิ่งที่กวีบรรยายสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตแบบชาวบ้าน ข้าวปลาอาหารไม่ต้องซื้อหา กวี
กล่าวถึงการจับกวางที่มากินข้าวในนา เมื่อจับได้แล้วก็ฆ่าและชำแหละเนื้อแบ่งปันกัน
มีการนำไปปรุงเป็นอาหารเลี้ยงดูกัน กล่าวถึงการจับปลามาได้มีการนำไปปรุง
อาหารและทำปลาาร้าปลาผอก กวีบรรยายถึงชีวิตชาวบ้านที่ตำข้าวในตอนเช้าและ
ฆ่าไก่ทำอาหารอย่างเห็นภาพชัดเจน ดังนี้

	โยโย่พร้อมไก่คั้น	ชานชัน
เขาก็	ฮันตั้นผัดต้มมอง	ตำข้าว
	เคาตาทร่อมยาคัง	มอกไก่
	กกข้าวร่อมพสนิ่ง	เหี่ยวเป็อง

* ไบลานชาวกุ.

ใจก็ใจก็คั่นคอไว้ มาแกง
มือบายจับไข่ม่า ปุณท์ม

(ท้าวบาเจือง ลานที่ 28)

เนื้อหาที่กล่าวในบทประพันธ์ส่วนนี้ มีลักษณะชักแย้งกับเนื้อหาในส่วนที่เป็นบทประพันธ์ดั้งเดิมอย่างเห็นได้ชัด อาจกล่าวได้ว่า ไม่น่าจะเป็นผลงานของกวีคนเดียวกัน ในขณะที่กวีผู้แต่งส่วนที่เป็นบทประพันธ์ดั้งเดิม มีลักษณะเป็นกวีชาววัง กวีผู้แต่งบทประพันธ์ส่วนนี้มีลักษณะเป็นกวีชาวบ้าน บทประพันธ์แทรกเสริมส่วนนี้ อาจเป็นไปได้ว่า มีผู้แต่งแทรกเข้าไปในภายหลังด้วยอารมณ์สนุก หรืออาจมีผู้แต่งไว้ในโบราณยุคอื่นต่างหาก แต่ผู้คัดลอกเห็นเป็นเรื่องเดียวกัน จึงนำมาคัดลอกรวมไว้ด้วยกัน

1.2.2 บทประพันธ์ที่แทรกเสริมในตอนท้าย ได้แกบทประพันธ์ที่อยู่ตั้งแต่ตอนท้ายของหน้าลานที่ 978 ถึงหน้าลานที่ 1033 ตั้งแต่คำว่า "เมื่อนั้น กุชรท้าวเจืองหาญ ภูวนาด" จนถึง "สุขเลิศล้ำเหลือสิ้น อเนกนอง" เนื้อความตอนนี้เป็นเรื่องราวของท้าวเจืองภาคสวรรค์ น่าสังเกตว่าสวรรค์ที่กวีบรรยาย เป็นสวรรค์ในทางพุทธศาสนา ในบทประพันธ์ส่วนนี้กวีผู้แต่งไม่ได้กล่าวถึงแดนชุม หรือแดนฟ้าคืน ซึ่งเป็นเทพที่สำคัญที่สุดในความเชื่อดั้งเดิม และผู้แต่งเรื่อง ท้าวบาเจือง ส่วนที่เป็นบทประพันธ์ดั้งเดิม ให้ความสำคัญสูงสุดโดยตลอด ผู้แต่งบทประพันธ์ส่วนนี้ต้องการเสนอแนวคิด 2 ประเด็น คือ

1. ท้าวเจืองมีเลขานุภาพและบุญบารมีมาก แม้สิ้นพระชนม์ไปอยู่บนสวรรค์ ก็ยังเป็นที่ยกย่องและมีความเคารพนับถือของผู้คนมากมาย ผู้แต่งบรรยายว่า ท้าวเจืองสามารถปราบแดนซึ่งแห่งเมืองเสียนพาน และทำให้แดนจากเมืองต่าง ๆ มาอ่อนน้อม ถวายบรรณาการ คำว่า "แดน" ที่ใช้ในบทประพันธ์ส่วนนี้ น่าจะมีความหมายเดียวกับ "แดน" ที่ใช้กับ "แดนล่อ" แห่งเมืองกาหลง ในส่วนที่เป็นบทประพันธ์ดั้งเดิม คือหมายถึงกษัตริย์ของเมืองต่าง ๆ มาจากความคิดว่า กษัตริย์เป็นผู้ที่แดนส่งให้มาเกิดนั่นเอง ในขณะที่คำว่า "แดน" ที่ใช้ก็อาจชี้ชวนให้ผู้อ่านเข้าใจว่า หมายถึงเทพในความเชื่อดั้งเดิมด้วยก็ได้ เป็นการสร้างความรู้สึก ว่า ท้าวเจืองมีความยิ่งใหญ่ยิ่งกว่าเทพ ในบทประพันธ์ส่วนนี้ แม้แต่พระอินทร์ เจ้าแห่งสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ก็ยังเกรงบารมีท้าวเจือง ได้ถวายผ้าเป็นบรรณาการ ยกเมือง

สวรค์ให้ครอบครองและให้มีอำนาจเหนือบรรดาแดนด้วย

2. เวนกรรมเป็นสิ่งที่ควรระงับ ให้มีศรัทธาในศาสนา ถือศีลและบำเพ็ญทาน ซึ่งเป็นคำสอนในพุทธศาสนาที่มุ่งให้เกิดความสงบสุขในสังคมมนุษย์ ผู้แต่งในตอนนี้กำหนดให้ท้าวเจืองรู้สึกไม่สบายพระทัยที่ไต่ก่อกกรรมกระทำเจื้อยในศึกสงคราม ทำให้สามีต้องเสียชีวิตพลัดพรากจากภรรยา

คิดเมื่อ ม่างค่างท้าวเสียมิ่ง	พงศ์พันธุ์ เพื่อนั้น
อันว่า ตัวเมียตายจากกัน	คู่ช้าย
เยียวทอ เวนรายอเวจี	จุมจุม
มาปกอกกล้วยหนาแท้	ที่คน
	(<u>ท้าวบาเจือง</u> ลานที่ 1023)

ผู้แต่งได้แทรกความเชื่อเรื่องพระชาตุจุฬามณี ซึ่งเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนา เชื่อกันว่าพระชาตุจุฬามณีเป็นพระชาตุเจติยบรรจุพระเกศชาตุของพระพุทธเจ้า ทั้งอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์² ท้าวเจืองคิดจะไปนมัสการพระชาตุจุฬามณีเพื่อ "เอาบุญมาใส่หัว ประณมน้อม" และสั่งให้หมื่นสินเจียงนำดอกไม้ธูปเทียนไปไหว้พระพุทธรูป ซึ่งประดิษฐานอยู่บริเวณพระชาตุจุฬามณี หลังจากนั้นท้าวเจืองก็ให้จัดพิธีทอดกฐิน "เฮืองเชือก้นกรินท้าว หมื่นกอง" คำอธิบายของท้าวเจือง ที่ขอให้ได้ไปเกิดร่วมพงศ์พันธุ์ของคนอื่น และขอให้ได้ไปเกิดใกล้พระศรีอริยเมตไตรยแสดงให้เห็นความเชื่อทางพุทธศาสนา เรื่องการเวียนว่ายตายเกิด หรือ สังสารวัฏ และความเชื่อพระศรีอริยเมตไตรย พระพุทธเจ้าซึ่งจะเสด็จมาในอนาคต ท้าวเจืองอธิบายดังนี้

ขออย่า ไต่พรากแก้วหึงแม่	มาคา
หึงพงศาชู้คน	มวลพร้อม
ไปกายหนาสงสาร	เหียวทอง
ขอให้ ไต่เกิดใกล้เมตไตรยเจ้า	แจ่มบุญ
	(<u>ท้าวบาเจือง</u> ลานที่ 1025)

² พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. หน้า 299.

ท้าวเจืองได้พานางจ๋อมไปเฝ้าพระอริยเมตไตรยที่สวรรคตชั้นดุสิต พระอริยเมตไตรย
ได้เทศนาให้มีศรัทธาในการทำบุญและรักษาศีล

ทุกเทศท้าวให้เชื่อ กองบุญ
รักษาศีลโยชน์อื่น ยาวฟ้า

(ท้าวบาเจือง ลานที่ 1027)

การรักษาศีลและบำเพ็ญบุญ จิตว่าเป็นการปฏิบัติในระดับต้นตามคำสั่งสอนอันเป็น
หัวใจในพุทธศาสนาซึ่งมี 3 ประการ 3 ระดับ คือ ละเว้นความชั่ว ทำความดี
และทำจิตใจให้ผ่องใส

ผู้แต่งได้สอดแทรกประเพณีทางพุทธศาสนา เช่น การศรัทธาและการ
แจกทาน โคลงสุกท้ายของบทประพันธ์ส่วนนี้ เน้นความเชื่อเรื่องบุญกรรม โดย
กล่าวว่าเป็นเพราะผลบุญอันมากมาย จึงทำให้มีผู้มาอ่อนน้อมเกรงขาม ทำให้
ท้าวเจืองมีชนมาขุยนินาน และมีความสุขอย่างเหลือล้น ดังนี้

ก็เมื่อ บุญมากแท้ทุกที เขาขาม
นงมา เต็มนครสว่างขาบขา บุญกว้าง
หงยีนหมั้นแสนปี เป็นเซต
สุขเลิศล้ำเหลือล้น อเนกนง

(ท้าวบาเจือง ลานที่ 1033)

ความคิดความเชื่อที่แทรกอยู่ในบทประพันธ์ส่วนนี้ นับว่าขัดแย้งกับที่เสนอ
ในส่วนที่เป็นบทประพันธ์ดั้งเดิมนั้น แม้ว่าเราจะเห็นร่องรอยการแพร่กระจายของอิทธิพล
ทางพุทธศาสนา เช่น แนวคิดเกี่ยวกับโลกศาสตร์ แนวคิดเรื่องเวรกรรม และพิธีกรรม
ในประเพณีงานศพ แต่ผู้แต่งก็ให้ความสำคัญแก่ความเชื่อเรื่องแดนไว้สูงสุด ท้าวเจือง
เป็นกษัตริย์ที่มีเขษานภาพ ก็เพราะเป็นโอรสแดน ในบทประพันธ์ดั้งเดิมจึงมีคำเรียก
ท้าวเจืองในเชิงยกย่อง โดยโยงถึงความสัมพันธ์กับแดน เช่น ชุนแดนเจ้าควงกว้าง
แดนคุณ ผู้ที่เหง้าแดนฟ้า และเทวราชเจ้าจอมฟ้า เป็นต้น ในส่วนที่เป็นบทประพันธ์
แทรกเสริมตอนท้ายนี้ ผู้แต่งเน้นความคิด ความเชื่อ ในทางพุทธศาสนาอย่างเกี่ยว
ความขัดแย้งของเนื้อหาทั้งกล่าวนี้ น่าจะแสดงว่า ผู้แต่งเรื่อง ท้าวบาเจือง ในส่วนที่

เป็นบทประพันธ์ดั้งเดิม กับส่วนที่แทรกเสริมก่อนท้ายนี้ น่าจะเป็นคนละคนกัน บทประพันธ์ที่เป็นส่วนแทรกเสริม อาจมีผู้แต่งแทรกเข้ามาภายหลัง หรืออาจแต่งไว้ในยุคอื่นต่างหาก แล้วผู้คัดลอกได้นำมาไว้รวมกัน เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องเดียวกัน เช่นเดียวกับส่วนที่เป็นบทประพันธ์แทรกเสริมในท่อนก่อนดังกล่าวแล้ว

2. ลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมในเรื่องท้าวบาเจือง

เป็นที่ยอมรับกันมานานแล้วว่า วรรณคดีมีความสัมพันธ์กับสังคม มีผู้ให้เหตุผลว่า เพราะกวีถึงจะคนเดียวก็เปรียบเหมือนสามคน คือ เป็นทั้งผู้แต่งวรรณคดี เป็นหน่วยหนึ่งของยุคสมัยนั้น และเป็นพลเมืองด้วย³ เมื่อกวีซึ่งอยู่ในสังคมโดยมีฐานะอย่างใดอย่างหนึ่ง เสนอความคิดเห็นหรือประสบการณ์ สิ่งที่เขาเสนอย่อมเกี่ยวข้องกับสังคม⁴ ด้วยเหตุนี้ วรรณคดีหลายเรื่องนอกจากมีความงาม ความไพเราะแล้ว ยังมีคุณค่าในด้านสะท้อนให้เห็นลักษณะของสังคม วิถีชีวิต และโลกทัศน์ของคนในสังคม ตลอดจนสิ่งที่เป็นปัญหาในสังคม ซึ่งกวีประสบพบเห็นอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่กวีนำเรื่องที่เกิดขึ้นในอดีตหรือสังคมอื่นมาเขียน สังคมและวัฒนธรรมที่แสดงออกในวรรณคดีเรื่องนั้น น่าจะเป็นสังคมและวัฒนธรรม 2 แบบ คือ สังคมและวัฒนธรรมตามเค้าโครงเรื่องที่เกิดขึ้นในอดีตหรือในสังคมอื่น และสังคมและวัฒนธรรมที่กวีประสบพบเห็นเอง

มหากาพย์เรื่อง ท้าวบาเจือง มีที่มาจากเรื่องราวของพญาเจือง ซึ่งสันนิษฐานจากการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องราว ที่ปรากฏในวรรณกรรมจากล้านนา และสิบสองปันนาได้ว่า หากเป็นบุคคลจริงในประวัติศาสตร์ ก็น่าจะมีชีวิตอยู่ประมาณศตวรรษที่ 17-18 ดังกล่าวแล้วในบทที่ 3 แก่วรรณคดีเรื่องนี้เขียนขึ้นในอาณาจักรล้านช้าง สังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องนี้จึงน่าจะเป็นสังคมและวัฒนธรรม 2 สมัย คือ

³ วัฑฒย์ ศิวะศรียานนท์, วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2504), หน้า 102.

⁴ สุชา ศาสตรา, วรรณคดีเปรียบเทียบ มุลินีโครงการตำรา สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2525), หน้า 102.

1. สังคมและวัฒนธรรมสมัยพญาเจือง อาจพิจารณาได้จากส่วนที่เป็น
เค้าโครงเรื่องที่ปรากฏในวรรณกรรมจากแหล่งต่าง ๆ

2. สังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัยของกวี

1. สังคมและวัฒนธรรมในสมัยพญาเจือง พิจารณาจากเค้าโครงเรื่อง
ที่ปรากฏในวรรณกรรมต่าง ๆ อาจสรุปได้ว่า สังคมของชนเผ่าไทแถบลุ่มน้ำกกใน
สมัยพญาเจืองนั้น เป็นสังคมที่ตั้งมั่นเป็นบ้านเป็นเมือง มีลักษณะเป็นอาณาจักรแล้ว มี
หน่วยการปกครองหรือระบบการเมือง (political system) ที่เรียกว่า
"เมือง"* และมีขอบเขตไม่สู้แน่นอนนัก "เมือง" อาจประกอบด้วยหลาย ๆ เมือง
(cities) รวมกัน ชื่อของ "เมือง" มักมาจากแหล่งที่ตั้งของศูนย์การปกครอง
อาณาจักรหรือหน่วยการปกครองที่เรียกว่า "เมือง" ในสมัยนั้น นอกจากเมืองเงินยาง
เชียงแสนก็มี เมืองเชียงรายหรือข้าชาย เมืองฝาง เมืองแพร เมืองน่าน เป็นต้น
ประมุขของ "เมือง" บาง ๆ มักเป็นญาติกัน อาจเป็นพ่อกับลูก พี่กับน้อง ลุงหรืออา
กับหลาน ซึ่งแยกย้ายกันไปปกครองหรืออาจเป็นญาติกันโดยการสมรส ดังที่ อานันท์
กาญจนพันธ์ ไขสำนวนว่า "มีความสัมพันธ์กันบนพื้นฐานของการเกี่ยวคองเป็นญาติทาง
การสมรสและสายโลหิต"⁵ การที่ประมุขของ "เมือง" บาง ๆ เป็นญาติกัน นับว่า
เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะได้ช่วยเหลือกันในยามที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีศัตรูมารุกราน
ศัตรูของเมืองเงินยางเชียงแสนมาจาก 2 ทาง คือ ทางตะวันออก ได้แก่พวกแคว
ซึ่งอาจหมายถึงกลุ่มชนจากบริเวณเวียงคาวหรือล้านช้าง และทางเหนือได้แก่ พวก
ฮ่อจากยูนนาน เหตุแห่งสงคราม นอกจากเกิดจากการขยายอำนาจของฝ่ายหนึ่ง

*ใน อาหม-บราณจี พงศาวดารของไทยอาหม ก็เรียกหน่วยการปกครอง
หรือระบบการเมืองว่า "เมือง" เช่นกัน ดู จันทรทิพย์ นาดสุภา และ เรณู วิชาศิริ,
ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวไทอาหมจากการอ่านอาหม-บราณจีภาษาไทย เอกสาร
ฉบับที่ 11 ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่(ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ :
วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2528), หน้า 20.

⁵อานันท์ กาญจนพันธ์ และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ตำนานพระยาเจือง,
หน้า 4.

ฝ่ายใดแล้ว ยังอาจเกิดจากความผิดพลาดของใจ เมื่อฝ่ายหนึ่งซัดซัง ไม่ยอมยกชิตา ให้ตามที่อีกฝ่ายหนึ่งสู้ขอ สังคมไทในสมัยนั้นให้ความสำคัญแก่อาวุโส เห็นได้จากการ ที่กษัตริย์มอบบ้านเมืองให้โอรสปกครอง จะมอบเมืองที่ตนครองอยู่ให้แก่โอรสองค์ที่ หนึ่ง โอรสองค์อื่น ๆ ต้องแยกย้ายไปครองเมืองอื่น ๆ นอกจากนี้ค่านำหน้านาม ทั้งเพศชายและเพศหญิงจะระบุให้ทราบว่า เจ้าของนามเป็นลูกคนที่เท่าใดของ ครอบครัว เช่น คำว่า "อ้าย" และ "ยี่" ในคำว่า "อ้ายเจือง" และ "ยี่เจืองลูน" หมายถึงลูกชายคนที่ 1 และ 2 ตามลำดับ* และคำว่า "อ้าว" และ "อาม" ใน คำว่า "อ้าวคำ" หรือ "อ้าวคำควเมือง" และ "อามคาย" หรือ "อามคายจันหม่อม" หมายถึงลูกสาวคนที่ 5 และคนที่ 3 ของครอบครัวตามลำดับ

กษัตริย์สมัยนั้นมีเชื้อหลายองค์ ได้มาจากการสู้รบบ้าง การรบชนะบ้าง หรือกษัตริย์อีกอาณาจักรหนึ่งต้องการผูกมิตรไมตรียกชิตาให้บ้าง การอภิเษกสมรส จึงอาจเป็นทั้งการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักร และเป็นสาเหตุของการสู้รบ เรื่องราวของพญาเจืองจากการศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมต่าง ๆ ไม่ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับระบบบริหารในสมัยนั้น ว่ามีลักษณะอย่างไร และชนชาติที่อยู่ใต้การ ปกครองนอกจากชนชาติไทแล้ว มีชนชาติอื่นใดอีกบ้าง อาจเป็นไปได้ว่า มีชนชาติ อื่นด้วย เพราะในดินแดนที่เป็นอาณาจักรเงินยางเชียงแสนและบริเวณใกล้เคียง มี ชนเผ่าอื่นซึ่งใช้ภาษาตระกูลมอญเขมร เช่น ลัวะ หรือ ละว้า อยู่มานานแล้ว ดัง ปรากฏเรื่องราวของขุนวิรังคะในจามเทวีวงศ์⁶ และชินกาลมาลีปกรณ์⁷

* ในสมัยอยุธยาตอนต้นก็ใช้ระบบนี้ สังเกตจากพระนามของเจ้าอ้ายพระยา เจ้ายี่พระยา และเจ้าสามพระยา.

⁶ พระไพฑูริย์, คำแปลจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองศรีอยุธยา (กรุงเทพฯ : บรรณกิจเทศกิจ, 2516), หน้า 97-107.

⁷ พระรัตนปัญญาเถระ, ชินกาลมาลีปกรณ์ แปลโดย แสง มนวิฑูร (กรุงเทพฯ : มิตรรากการพิมพ์, 2510), หน้า 93 (พิมพ์เป็นอนุสรณ์แด่ นายกี นิมมานเหมินท์ เนื่องในวันเปิดศึกษาใช้พิเศษ โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ 12 พฤษภาคม 2510).

2. สังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัยของกวี พิจารณาจากรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะสังคมและวิถีชีวิตของตัวละคร ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องนี้โดยแบ่งออกเป็น 2 หัวข้อ ดังนี้

2.1 ลักษณะของสังคม

2.2 วิถีชีวิตของคนในสังคม

2.1 ลักษณะของสังคม พิจารณาจากรูปแบบและโครงสร้าง อาจกล่าวได้ว่า สังคมในเรื่อง ท้าวบาเจือง มีลักษณะเป็น 3 แบบดังนี้

2.1.1 สังคมที่มีชนชั้น

2.1.2 สังคมกสิกรรม

2.1.3 สังคมที่มีชนหลายเผ่าพันธุ์

2.1.1 สังคมที่มีชนชั้น แบ่งออกเป็น 2 ชั้นใหญ่ ๆ คือ ชนชั้นปกครอง และชนชั้นผู้ถูกปกครอง ชนชั้นปกครองประกอบด้วย กษัตริย์ ราชวงศ์ และขุนนาง ส่วนชนชั้นผู้ถูกปกครองประกอบด้วยไพร่และทาส กษัตริย์มีฐานะสูงสุด ทั้งในด้านความเป็นอยู่และอำนาจ กษัตริย์ที่มีเคษานุภาพถือว่าไม่ใช่มุคคละธรรมดา เป็นบุคคลที่สวรรค์ส่งมา ท้าวเจืองเคยเป็นโอรสแทนและแทนประธานให้พญาจอมตามคำขอ กษัตริย์ในเรื่อง ท้าวบาเจือง มีพระราชวังที่กว้างขวางมั่นคงแข็งแรง และงดงาม มีเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับที่ทำด้วยฝีมือประณีตมีราคา มีข้าวของเครื่องใช้อย่างดี นอกจากนี้ยังมีภาษาที่ใช้เฉพาะเพื่อเป็นการยกย่องคือราชาศัพท์* คำที่กวีใช้เรียกกษัตริย์ เช่น เจ้าแผ่นดิน จอมหัว จอมเมือง จอมไท เจ้าที่ช้าง ราชายู่อแสนคุณ ฯลฯ ล้วนแสดงให้เห็นฐานะที่ยิ่งใหญ่ของกษัตริย์ทั้งสิ้น โดยเหตุที่ กษัตริย์ปกครองผ่านขุนนาง จึงทำให้กษัตริย์และชนชั้นที่ถูกปกครองไม่มีใครจะมีความใกล้ชิดกัน ในขณะที่กษัตริย์และขุนนางบางคนมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันมาก ขุนนางที่ใกล้ชิดอาจให้ข้อเสนอแนะเตือนสติกษัตริย์ได้ในบางโอกาส เช่น แองคอนเตือนสติ ท้าวเจือง เมื่อมีความเศร้าโศกอาลัยนางง่อมม่วนมากเกินไป อาจเป็นเพราะขุนนาง

* วิทยานิพนธ์นี้ บทที่ 6 ลักษณะการใช้ถ้อยคำสำนวน.

ที่ใกล้ชิดมักเป็นญาติของกษัตริย์ด้วย อย่างไรก็ตามที่ ระบบการบริหาร เท่าที่ปรากฏในเรื่อง ท้าวบาเจือง ไม่มีรายละเอียดแจ่มชัดว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร ทั้ง ๆ ที่ การจักระเบียบปกครองและการทัพของล้านช้างมีมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟ้างุ้มแล้ว

พงศาวดารล้านช้างกล่าวถึงการตั้งระเบียบการปกครองและการทัพของพระเจ้าฟ้างุ้มว่า ทรงแต่งตั้งให้แสนเมืองกับหมื่นตะบองเป็นเจ้าหัวศึก (แม่ทัพใหญ่) ให้หมื่นหลวง พญาเมืองขวา พญาเมืองซ้าย เจ้าภูมิเหนือ เจ้าภูมิใต้ เป็นหัวศึก (แม่ทัพ) ให้หมื่นนาเหนือกับหมื่นนาใต้ เป็นราชวัตรกำหลัง (เจ้ากรมตำรวจหลัง) ให้นายหลวงเหนือรักษาคุ่มในกำหน้า (ผู้พิพากษาศาลฝ่ายหน้า) และให้นายหลวงใต้รักษาคุ่มกำหลัง (ผู้พิพากษาศาลฝ่ายหลัง คือฝ่ายสนม) จะเห็นว่ามีตำแหน่ง แสน หมื่นหมื่นนา พญา เจ้าภูมิ และนายหลวง⁸

ในเรื่อง ท้าวบาเจือง เรียกข้าราชการว่า มุนต์บ้าง ชำมหาคบ้าง และโยเซสบ้าง แต่ไม่ใคร่ระบุชัดเจนว่า ข้าราชการแต่ละคนมีตำแหน่งและบทบาทหน้าที่อย่างไรบ้าง ผู้ที่รับใช้ใกล้ชิดท้าวเจือง เช่น เจ้าจ่าซอน อ้ายคว่าง หาญพาย และแองคอน นั้น เมื่อยามมีศึกก็มีหน้าที่เป็นแม่ทัพ อาจเป็นไปได้ว่า ชื่อข้าราชการเหล่านี้ มีมาแต่เดิมในวรรณกรรมอันเป็นที่มาของวรรณคดีเรื่องนี้ และผู้แต่งไม่ได้นำมาปรับให้เข้ากับตำแหน่งบริหารในราชสำนักล้านช้าง

ใครมีหน้าที่เป็นกำลังสำคัญในการผลิตพืชผลและเสียภาษีอากร ในเรื่อง ท้าวบาเจือง ไม่ใคร่ระบุว่า ใครต้องเข้าไปรับราชการและไปรบด้วยหรือไม่ แต่ก็เห็นกลุ่มชนที่ชนชั้นผู้ปกครองเห็นความสำคัญ และให้ความปกป้องคุ้มครอง ทั้งในคำสอนของท้าวเจืองที่ให้ไว้แก่อ้ายคว่างในตอนที่มีอบหมายให้อ้ายคว่างครองเมืองประกันแทน ก็เตือนให้ดูแลเอาใจใส่ไพร่ เมื่อมีการเลี้ยงดูแขก ก็ให้เผื่อแผ่ไปถึงไพร่ด้วย และห้ามกตขี้ขมเหงไพร่ให้เป็นทาส ให้มีความเมตตากรุณาต่อไพร่ ดังนี้

⁸ ทองสืบ สุภะมารค, พงศาวดารลาว, หน้า 54.

พอเมื่อ มีการฆ่างวควาย เลี้ยงแขก
 ชนว่า แต่งข้าวเหล้าให้ไพร่ กินเหลือ
 อย่าแฉกอ้างฮิบไพร่ ผูกครอง นั้นเนอ
 เงินค่าเกลือแต่งเอา ในแหลม

(ท้าวบาเจือง ลานที่ 608)

ยาลอน ดิบไพร่ให้เป็นทาส ทาสา
 เขียวว่า เมืองมัวเขาปิ่นแพน พลิกค้ำง
 ควรที่ ฎูรณาให้เห็นคุณ ผายโศค
 คั้งนั้น แคะใหญ่กว้างจำจาก ฤาหนี

(ท้าวบาเจือง ลานที่ 610)

คำสอนนี้มีใจความคล้ายคลึงกับโอวาทของพระเจ้าฟ้ารุ่งที่ให้ไว้แก่เสนาอำมาตย์ว่า

อันหนึ่ง เจ้าทั้งหลายอย่าเอาไพร่เมืองเป็นข้าทาส ไพร่ผู้คักกันเป็นอันหนัก
 เป็นคนว่ามีธุสุเวียทาน ให้อโหมเอาแต่ 5 บาท เขาหากฆ่ากันตาย เอาตัวมัน
 แขนงตายนั้น
 อันหนึ่ง ไปรบศึกอย่าไค้เอาค่าหัวไพร่ แต่บาทหนึ่งถึงสองต่อเท่าถึงร้อยว่า
 เป็นค่าหัวแล เจ้าขุนอย่าโหมไพร่ ภายรอยขึ้นไปเชิง ผู้ไค้ยัง ไพร่จักเสียหน้า
 หัวมันจักเอาไรทางไพร่⁹

ส่วนทาสในเรื่อง ท้าวบาเจือง ใช้คำว่า ทาส ข้า และซ้อย มีฐานะและ
 ความเป็นอยู่ต่ำต้อยที่สุด การกล่าวถึงทาสในฐานะชนชั้นต่ำ เห็นได้จากคำพูดของ
 ท้าวเจือง เมื่อถูกนางเม็งเรียกคำสินสอดมากเกินกำลังที่ท้าวเจืองจะจัดหาให้ได้
 ท้าวเจืองรู้สึกว่านางเม็งดูถูกตน จึงกล่าวออกมาด้วยความขุ่นเคืองใจ และหนึ่งใน
 ศักดิ์ศรีว่า ตนนั้นเป็นถึงลูกกษัตริย์ ไม่ใช่ทาสที่สิ้นไร้ คั้งนี้

เฮานี้ แนวนามเชื้อกษัตริฯ ทนพอ จริงแล้ว
 บ่ไ้ ชาวชาติข้าสังนั้น บ่มี

(ท้าวบาเจือง ลานที่ 65)

⁹ ทองสืบ ศุภะมารค, พงศาวดารลาว, หน้า 56-57.

เนื่องจากทาสมีหน้าที่คอยรับใช้นาย บางทีจึงเรียกว่า ข้าหรือช้อยช่วงใจ ทาส จักว่าเป็นสมบัติอย่างหนึ่งของผู้เป็นนาย ชีวิตขึ้นอยู่กับนาย นายจะยกให้ใครไปก็ไต่ จะเห็นว่าในการแบ่งปันรางวัลให้แก่ราชวงศ์และข้าราชการ ที่มีความดีความชอบนั้น นอกจากให้เงินทองและสตรีแล้ว ยังให้ทาสรับใช้จำนวนหนึ่งด้วย เช่น ท้าวเจืองให้ทองเป็นรางวัลแก่อ่าวพวงและให้ทาสจำนวน 1500 คนด้วย ทั้งความว่า

เจืองแบ่งให้อ่าวพวง ผู้แก่
ช้อยช่วงใจพันห้า อีกคำ

(ท้าวบาเจือง ลานที่ 590)

ในการเรียกสินสอดจากฝ่ายชาย นอกจากทรัพย์สินที่มีค่าแล้ว ฝ่ายหญิงอาจเรียกเอาทาสจำนวนหนึ่งด้วย ดังจะเห็นได้จากสินสอดจากท้าวเจือง นางเม็งไต่เรียกเอาทาสจำนวนสามพันเศษ

การกล่าวถึงทาสในเรื่อง ท้าวบาเจือง แสดงให้เห็นว่า สังคมล้านช้างในยุคนั้นของกวีเป็นสังคมมีทาส* เช่นเดียวกับสังคมสุโขทัย** ทาสได้มาจากไหน

* สังคมมีทาส ต่างจากสังคมทาส สังคมมีทาส หมายถึงการมีทาสอยู่ในสังคมนั้น แต่ระบบการผลิตที่สำคัญโดยส่วนรวมของสังคมนั้น ไม่ได้อาศัยแรงงานของทาสเป็นสำคัญ และความสัมพันธ์ทางการผลิตที่เด่นชัด ไม่ใช่ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าทาสกับทาส ในสังคมมีทาส ทาสมักถูกใช้งานของราชสำนัก เช่น การสร้างพระราชวัง กำแพงวัดวาอาราม ทาสใช้กำลังแบกหามและก่อสร้างที่ไม่ใช่งานฝีมือและงานใช้สอยในครัวเรือนของขุนนางหรือผู้มีมั่งมี ส่วนสังคมทาส หมายถึงสังคมที่ระบบการผลิตส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าทาสกับนายทาส หลังการผลิตในสังคมขึ้นอยู่กับแรงงานของทาสอย่างกว้างขวางในสังคม โดยที่นายทาสเก็บเอาผลประโยชน์ทั้งหมดที่ได้จากแรงงานทาสไปเป็นของตน ดู ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ศกคินากับพัฒนาการของสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร : นำอักษรการพิมพ์, 2519), หน้า 22-25.

** จิตร ภูมิศักดิ์ วิเคราะห์ว่า สังคมสุโขทัยเป็นสังคมทาส แต่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ให้เหตุผลอย่างน่าเชื่อถือว่าจะจะเป็นสังคมมีทาส ไม่ใช่สังคมทาส ดู เรื่องเดียวกัน, หน้า 25-26.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้สันนิษฐานว่า ทาสสมัยสุโขทัยเกิดขึ้นได้ 2 ประการ คือ

1. ทาสเกิดจากการทำสงครามและไค้ชัยชนะในสงคราม เป็นไพร่พลของเมืองอื่น ซึ่งสุโขทัยไค้มาจากการรบพุ่ง และนำมาใช้งาน
2. ทาสเกิดจากการที่เสรีชนประสบความหายนะทางเศรษฐกิจ และต้องขายตัวให้แก่ผู้มั่งมี เป็นทาสและเป็นสมบัติตกทอดเป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่ง¹⁰

เรื่อง ท้าวบาเจือง ไม่ได้กล่าวถึงทาสที่ไค้มาจากสาเหตุที่ 2 แต่กล่าวถึงทาสที่ไค้จากการทำสงคราม เมื่อไค้ชัยชนะก็กวาดต้อนไพร่พลจากเมืองอื่นนำมาใช้งาน และแบ่งปันเป็นรางวัลแก่ราชวงศ์และข้าราชการบริหาร

2.1.2 สังคมนาสิกกรรม สังคมนาสิกกรรมในเรื่อง ท้าวบาเจือง นั้น แม้ว่าจะคัดส่วนที่กล่าวถึงการทำนา และการจับกบ เขียด ปลา ของท้าวเจือง ในบทประพันธ์ในหน้าลานที่ 7-41 ซึ่งถือว่าเป็นส่วนที่แทรกเสริมเข้ามาออกไปแล้ว ในส่วนที่จัดว่าเป็นบทประพันธ์ดั้งเดิม ก็ยังมีร่องรอยให้เห็นว่า มีลักษณะเป็นสังคมนาสิกกรรมที่ขสาคัญที่ปลูกคือข้าว ในเรื่อง ท้าวบาเจือง กวีมักจะกล่าวถึงท้าวเจืองเดินทางผ่าน "ห่งสาสิ" สาสิ ในที่นี้หมายถึงข้าว ขณะที่ท้าวเจืองประทับอยู่ที่เมืองประกัน ก็บรรยายภาพในทุ่งนา ซึ่งมีชาวประกันออกมาทำนากันชวักไขว่ ดังนี้

สนสน ชาวประกันแต่งควาย ไถกล้า

(ท้าวบาเจือง ลานที่ 713)

เนื่องจากล้านช้างมีภูมิประเทศส่วนหนึ่งเป็นภูเขา¹¹ ลักษณะพื้นที่คล้ายคลึงกับล้านนา คือเก็บน้ำไว้ไม่อยู่ มีความจำเป็นต้องจัดสร้างทำนบกั้นน้ำ แล้วขุดคลองเพื่อปล่อยน้ำเข้าไปในนาซึ่งเรียกว่า "ฝาย" และ "เหมือง" วิธีการชลประทานแบบนี้เรียกว่าวิธีการชลประทานแบบเหมืองฝาย¹² ชัยอนันต์ สมุทวณิช เรียกสังคมนาสิกกรรมที่ตองมีการกัก

¹⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย, หน้า 25-26.

¹¹ Encyclopaedia Britannica 15th edition, Chicago :

Encyclopaedia Britannica, Inc. 1978, p. 673.

¹² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, เรื่องเดียวกัน, หน้า 51.

เก็บน้ำและหาทางท่อน้ำเข้าหน้าว่าสังคมพลังน้ำ¹³ ฝ่าย หรือ ท่านบักนั้นน้ำ คงจะมีอยู่ทั่วไป กวีจึงนำมาใช้ในความเปรียบ เมื่อต้องการกล่าวถึงกองทัพที่กำลังพลจำนวนมากว่า เปรียบเหมือน "น้ำยิ่งฝ่าย" ซึ่งมีความหมายว่า เหมือนน้ำเออนองจนจะล้นท่านบ

ระบบการผลิตในสังคml้านข้างที่กล่าวถึงในเรื่อง ท้าวบาเจือง มีลักษณะคล้ายคลึงกับระบบการผลิตแบบเอเชียที่มีผู้ศึกษาไว้¹⁴ ระบบการผลิตแบบเอเชียถือว่า ที่ดินทั้งหมดเป็นของกษัตริย์แต่ผู้เดียว ประชาชนมีสิทธิทำกินก็ต่อเมื่อได้เสียภาษีให้กษัตริย์โดยตรง ชุนนางที่ไ้รับ "ศักดินา" ไม่ได้มีที่ดินเป็นของตนเองอย่างเอกเทศเหมือนชุนนางในระบบฟิวคัล แต่กษัตริย์เป็นผู้พระราชทานให้และจะเรียกคืนเมื่อไรก็ได้ สิทธิตามศักดินาขึ้นอยู่กับตำแหน่งทางราชการ ซึ่งรับใช้กษัตริย์โดยตรง และสิ้นสุดลงเมื่อบุคคลผู้นั้นพ้นจากตำแหน่ง เรื่อง ท้าวบาเจือง สะท้อนให้เห็นว่า ในสังคml้านข้างสมัยนั้น ระบบการบริหารมีความสัมพันธ์กับลักษณะสังคมกลีกรม แม้ว่าระบบที่ใช้จะไม่ตรงกับระบบศักดินาของอยุธยาแน่ แต่ก็มีความคล้ายคลึงกัน คือถือว่าที่ดินทั้งหมดเป็นของกษัตริย์ กษัตริย์เป็นผู้แบ่งปันผลประโยชน์จากที่ดินให้แก่ราชวงศ์และข้าราชการ บริเวณผลประโยชน์นี้เรียกว่า "นา" คำว่า "นา" ที่ใช้ในเรื่อง ท้าวบาเจือง มีความหมายกว้าง ไม่ได้หมายถึงบริเวณที่ปลูกข้าวเท่านั้น หากหมายถึงอาณาบริเวณซึ่งนอกจากจะอำนวยความสะดวกเป็นพืชผลแล้วยังสามารถเก็บภาษีอากร เป็นเงินทองด้วย การแบ่งอาณาบริเวณผลประโยชน์

¹³ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย, หน้า 50.

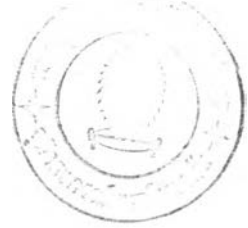
¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34-35.

โดยเรียกว่า "นา" นี้ คล้ายคลึงกับระบบที่ไซในสิบสองพันนาในสมัยโบราณ* ซึ่งมีพื้นฐานมาจากลักษณะสังคมที่ปลูกข้าวเป็นหลักเช่นกัน เรื่อง ท้าวบาเจือง กล่าวถึงผลประโยชน์ที่จะได้จาก "นา" แต่ละแห่ง ซึ่งท้าวเจืองแบ่งปันให้กับราชวงศ์และข้าราชการบริพารว่า มีทั้งข้าวและเงินทองจำนวนมาก คงจะขอยกตอนกล่าวถึง "นา" ที่เชียงบานและกองทุน มาให้ดูพอเป็นตัวอย่างดังนี้

ลือนาถท้าวตกแดง	บุรี
ลือเจืองถึงชูแคน	คนไหว
นาคีชั้น เชียงบาน	กุมาก
เทียนแตบ้านไค่ส่วย	แสนคำ
เจ้าปากแล้วไทมอบ	แองคอน
ทางเกินไกลกาคลี	มवलหัน
เอาชมอนเทียนทุกอัน	แวนมาก
ทุกที่อ้างเมืองนั้น	วากะเลิม
นาปากเบื่องนาไป	กองทุน
เงินคำแสนส่วยมา	ปีล้าน
เจืองคุณให้คอนชาย	เชื้อแม่
ยิบบ้านเฮวฮู	นั่งปอง

* ชื่อ สิบสองพันนา มาจากการแบ่งหัวเมืองต่าง ๆ รวม 30 หัวเมือง ออกเป็น 12 กลุ่ม เพื่อความสะดวกในการเก็บภาษีอากร การแบ่งหัวเมืองนี้ในลักษณะนี้เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2113 ในรัชสมัยท้าวอินทร์เมือง กลุ่มหัวเมืองโดยทั่วไป มี 2-3 หัวเมือง หากเป็นหัวเมืองใหญ่ก็อาจมีเพียงหัวเมืองเดียว กลุ่มหัวเมืองนี้เรียกว่า "พันนา" กลุ่มหัวเมืองทั้งหมดมี 12 กลุ่ม จึงได้ชื่อว่า สิบสองพันนา ดู เจียแวนจง, "สิบสองพันนา" ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 3 ฉบับที่ 10 (สิงหาคม 2525), หน้า 48.

เทียนแท้วไคสี่	แสนปลาย
เงินค่านับหมื่นกาย	เหลือล้น
นาหลายเปื่องปัจฉิม	สามหมื่น
แกนฮอกคองผาหลอก	กวานแก

(ท้าวบาเจือง ลานที่ 592-593)

ในการทำนานั้น สนชั้นสูงคงมีส่วนในการควบคุมดูแล ตลอดจนให้ความช่วยเหลือด้วยการจัดหาเครื่องมือเครื่องใช้ให้ จะเห็นว่าเมื่อท้าวเจืองส่งคนไปสู่นางง้อมนั้น นางเม็งมารดาของนางง้อม ได้เรียกเอาสินสอดหลายอย่าง แต่ละอย่าง เป็นจำนวนมาก สิ่งที่เรียกเป็นสินสอดนั้น นอกจากทองและทาสแล้ว ยังเรียกเอาไร่ และวัวควายจำนวนมากด้วย ดังนี้

นับหัง	บริหารพร้อมใจเฝือ	พอหมื่น
	ค่าแจกเกาก้อฮ้อย	กล่าวหลาย
	ฮันฮันพร้อมฝูงหมู	ทาสี
	สามพันปลายเปี้ยวแลว	สาวไซ้
	งัวควายแท้ทรพี	พอหมื่น
	ปูนแต่งให้พันพร้อม	คูเฝือ

(ท้าวบาเจือง ลานที่ 63)

ในคำสอนของนางเม็งที่ให้ไว้แก่นางง้อม เมื่อนางง้อมอำลาไปอยู่กับท้าวเจือง ได้กล่าวถึงความเกี่ยวข้องของคนชั้นสูงกับการทำนาทำไร่ นางเม็งสอนนางง้อมว่า พอเริ่มฤดูฝนได้เวลาเพาะปลูก ก็ให้จัดการรวบรวมทาสทำงาน ดังนี้

พอเมื่อ	อระหว่ยฟ้าบคเง่า	ไซฝน	เมื่อไค
เอากัน	แปงสวนหอมแตงฮอม	โฮยล้ำ	
พอเมื่อ	เดือนคดตั้งแถมเถิง	ปีใหม่	
	เติมแต่งกล้าปูนพร้อม	ทองคำ	
ชวยเมื่อ	โยโย่น้ำลันห่ง	นองนา	เมื่อไค
ชั้นคอย	ทำใจจงจอกการ	หอมซ่า	

(ท้าวบาเจือง ลานที่ 738-739)

ในระบบการผลิตแบบเอเชีย นั้น ศูนย์อำนาจทางการเมืองมีอยู่แห่งเดียว คือรวมอยู่ที่กษัตริย์และระบบราชการ วิทโฟเกิล (Wittfogel) ซึ่งได้ศึกษา ลักษณะสังคมเอเชียโบราณเรียกผู้ปกครองของสังคมเช่นนี้ว่า Oriental Despot และเรียกระบบการเมืองการบริหารของสังคมเช่นนี้ว่า Oriental Despotism¹⁵ การมีอำนาจเป็นเจ้าชีวิตของกษัตริย์ และการที่รัฐเช่นนี้มีการจัดองค์การ (ระบบราชการ) ที่รัดกุม มีระบบการสื่อสารที่ดี มีกองทัพ เท่ากับกษัตริย์ มีอำนาจผูกขาด ก้านกำลังทหารและอาวุธ ทำให้กษัตริย์และระบบราชการของกษัตริย์ เป็นศูนย์อำนาจ เดียวที่ปราศจากการท้าทาย ในสังคมเช่นนี้ การเชื่อฟังเป็นพื้นฐานสำคัญของการ เป็นพลเมืองที่ดี ในระบบ Oriental Despotism นี้ หังขุนนางและสามัญชน ต่างมีชีวิตอยู่ด้วยความหวาดกลัว และไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน แม้แต่กษัตริย์เองก็ อยู่ด้วยความหวาดระแวง ไม่ไว้วางใจแม้แต่ผู้ที่ใกล้ชิดที่สุด ในบรรดาประวัติศาสตร์ของอินเดีย โบราณมีข้อแนะนำให้กษัตริย์ระมัดระวังภัย แม้แต่จากผู้นับถือ เช่น พันธ ภรรยา ลูก และขุนนางใกล้ชิด¹⁶ ในเรื่อง ท้าวบาเจือง จะเห็นแนวคิดนี้อยู่บ้างในคำสอน ที่ท้าวเจืองให้ไว้แก่ชายคว่าง ขุนนางที่ท้าวเจืองมอบหมายให้ปกครองเมืองประกัน แทน ท้าวเจืองเองอาจเกรงว่าวันหนึ่งชายคว่างจะคิดกำเริบทำตนเป็นผู้แข่งขัน ค่าเตือนข้อแรกที่ท้าวเจืองให้ไว้แก่ชายคว่างคือ ขณะนั้นเดชนาภาพของท้าวเจือง เป็นที่ร่ำลือไปทั่วโลก "บัดนี้ เมืองใหญ่กว้างมหาโลก ลือเฮา" (ท้าวบาเจือง ลานที่ 602) เพราะฉะนั้น อย่าได้คิดทำอะไรผิดแปลก โดยคิดหวังแข่งขันสร้าง เมืองแทนกษัตริย์

อย่าแตกถ้อยไว้คว่าง คึดปอง
เอากันแข็งแสงเมือง ทางท้าว
(ท้าวบาเจือง ลานที่ 602)

นอกจากนี้ก็สอนไม่ให้ไว้วางใจภรรยา เปรียบเทียบว่าภรรยาอาจเปรียบได้คั่งยาพิษ อาจนำความตายมาให้ ทั้งนี้

¹⁵ ธีรอนันต์ สมุทวณิช, ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย, หน้า 40.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40-42.

อันนี้ ยามัวคั้งเมียนาง หน้าหนุ่ม ควางเฮย
คือคูเที่ยงกินง้วน เง่าตาย

(ท้าวบาเจือง ลานที่ 611)

2.1.3 สังคมที่มีชนหลายเผ่าพันธุ์ เรื่อง ท้าวบาเจือง กล่าวถึงชนเผ่าอื่นที่ไม่ใช่เผ่าไทอยู่หลายเผ่า คือ มอญหรือเม็ง แมน แกว และซา ทั้งที่เป็นมิตรและศัตรู สำหรับแกวและแมนมีกล่าวถึงในวรรณกรรมเกี่ยวกับพญาเจืองเรื่องอื่น ๆ ค้วย และโคอิกปรายเรื่องนี้แล้วในตอนท้ายของบทที่ 3 ในที่นี้จึงจะไม่กล่าวถึงอีก เรื่อง ท้าวบาเจือง กล่าวถึงมารดาของนางง้อมว่าเป็นชนชาติเม็งหรือมอญมารดาของนางอู่แก้วเป็นแมน แสดงให้เห็นว่ามีการสมรสข้ามเผ่าพันธุ์ในกลุ่มชนชั้นสูง น่าสังเกตว่าชนกลุ่มอื่นที่มาเกี่ยวข้องมักเป็นเพศหญิง เรื่องราวของนางเม็งและนางง้อมม้วนนี้ มีปรากฏในวรรณกรรมจากล้านช้างและ ตำนานพระยาเจือง เท่านั้น แต่ก็เป็นเรื่องที่มีเหตุผลว่าน่าจะเป็นไปได้ เพราะดินแดนล้านนาในสมัยโบราณ โดยเฉพาะแถบหริภุญชัยนั้น เป็นดินที่อยู่ของชนชาติมอญ ซึ่งเป็นชนชาติที่มีความเจริญมีส่วนสำคัญในการเผยแพร่พุทธศาสนาและตัวอักษรให้แก่ชนเผ่าไท การสมรสระหว่างเจ้าชายจากเมืองเงินยางกับเจ้าหญิงมอญจึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ กษัตริย์ล้านช้างบางพระองค์ก็มีมเหสีเป็นชนชาติอื่น เช่น พระเจ้าฟ้างุ้มมิมมเหสีเป็นเขมร พระไชยเชษฐาธิราช มีมเหสีองค์หนึ่งเป็นญวน อีกองค์หนึ่งเป็นเขมร

ในเรื่อง ท้าวบาเจือง มีชนเผ่าซาเข้ามาเกี่ยวข้องกับค้วยในตอนท้าวเจืองประสูติ และตอนท้าวเจืองไปสู่รบกับทวกแก้วที่เมืองเงินยาง เมื่อตอนท้าวประสูติและมีพิธีสู่ขวัญตั้งพระนาม ได้มีพวกราชวงศ์จากภูสูงนำคาวตาวฮางเซ็ง ซึ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เกรงขามของศัตรู และของเงิน 1 คูมาถวายท้าวเจือง คังความในวรรณคดีบรรยายดังนี้

คั้งหนุม พางคำฮ่าภูสูง คั้งฮอด
เซากี้ นำคาวกลาหังของ คุเงิน

มาแต่ห้องภูซาง เหล็กหล่อ
 ครี้นว่า แกวงเงือกซึ่มารยาน หยอนซาม
 มุกมาศแก้วของใส ประคับคี
 ชื่อว่า ทาวฮางเซ็งซาโน แคนซ่า

(ท้าวบาเจือง ลานที่ 5)

และเมื่อพวกแกวยกทัพไปรุกรานเมืองเงินยางนั้น ท้าวกวาก็ได้ให้ข้าราชการคนหนึ่ง
 ชื่อ นายมาศ ไปตามหนทางจากพวกซา และขอให้พวกซายกทัพสมทบไปช่วยพวกแกว
 อายหาก หัวหน้าซาขาดลอคและสามมะเหง หัวหน้าซาภูสูง กลับนำความไปทูลท้าวซึ่ม
 กษัตริย์เงินยาง โดยถือว่าท้าวซึ่มเป็นที่พึ่งของพวกตน เมื่อท้าวเจืองยกทัพไปรบกับ
 แกวนั้น อายหากและสามมะเหงได้เป็นแม่ทัพสำคัญของท้าวเจืองทั้งคู่

การนำพวกซาเข้ามามีบทบาทในเรื่อง ท้าวบาเจือง นี้ น่าจะมาจาก
 ประสบการณ์ส่วนตัวของกวี ที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์กับชนเผ่าซา ซึ่งแบ่ง
 แยกออกเป็นหลายเผ่าพันธุ์กระจายอยู่ทั่วล้านช้าง กลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุดและเป็นที่
 รู้จักมากที่สุดคือ ซามู หรือ ซมุ ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของประเทศ¹⁷ ชนเผ่าซาถูกชน
 เผ่าลาวปราบปรามและจัดว่าเป็นทาส พวกซาบางพวกก็ยอมรับว่าพวกตนเป็นพวก
 ต่ำตอย¹⁸ คำว่า ซา มาจากคำว่า ซ่า ซึ่งแปลว่า ทาส หรือ ผู้รับใช้ นั่นเอง

¹⁷ ดู Frank M. Lebar and Adrienne Suddard, Loas, its people, its society, its Culture. New Haven : Human Relations Area Files Press, 1967, p. 42 และแผนที่แสดงภาษาของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ใน Pierre S. (Amphay) Dore, Contribution Ethno-Historique à la Connaissance de la Culture Loung-Phrabanaise. Mémoire présenté pour le Doctorat d'Etat es-Lettres & Sciences humaines, Université Paris V Rène Descartes, 1987, p. 841.

¹⁸ Frank M. Lebar and Adrienne Suddard. Ibid.

เมื่อพิจารณาคุณลักษณะการนำเรื่องชนเผ่าชาเข้ามามีบทบาทในเรื่อง ท้าวบาเจือง ทั้ง 2 ตอน อาจกล่าวได้ว่า ผู้แต่งไม่ได้มีเจตนาที่จะถูกเหยียดหยามชนเผ่าชาแต่อย่างใดเลย ตรงกันข้าม วิธีการเสนอนาจะแสดงให้เห็นว่า ผู้แต่งมีความพยายามที่จะยกย่องให้เกียรติชนเผ่าชาด้วยซ้ำ เรื่องพวกชนเผ่าชาต่างเชิงมาถวายท้าวเจืองนี้ ไม่ปรากฏในวรรณกรรมเกี่ยวกับพญาเจืองเรื่องอื่นเลย จึงกล่าวได้ว่า ผู้แต่งเรื่อง ท้าวบาเจือง จึงใจมอบบทบาทสำคัญให้พวกชา ให้เป็นผู้มอบอาวุธประจำตัวที่สำคัญยิ่ง ในขณะที่ผู้แต่งเรื่อง ท้าวบาเจือง กำหนดให้ท้าวเจืองได้อาวุธนี้จากแดน และ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน ฉบับที่ 1 จัดให้เป็นของทิพย์เกิดขึ้นเพื่อเสริมบารมี

เรื่องของอ้ายหาคและสามมะเหง ที่นำเรื่องพวกแควมาเล่าให้ท้าวซิมฟัง และในที่สุดมาเป็นแม่ทัพสำคัญในกองทัพท้าวเจืองนั้น ก็แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งมอบบทบาทสำคัญให้แก่ชนเผ่าชาอีกครั้งหนึ่ง เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชนเผ่าชาทั้ง 2 ตอนนี้ น่าจะเป็นไปได้ว่า แสดงให้เห็นเจตนาของผู้แต่งที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างชนเผ่าชาและชนเผ่าไท เพราะไม่ต้องการให้ชนเผ่าชาไปมีความสัมพันธ์กับพวกแควหรือเวียดนาม แล้วเป็นศัตรูกับชนเผ่าไท การสร้างความสัมพันธ์ให้ชาารู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกันเช่นนี้ ปรากฏในพงศาวดารล้านช้าง ในส่วนที่มีลักษณะเป็นเทพกรณณ์ กล่าวถึงความเป็นมาของโลกและมนุษย์ด้วย ในพงศาวดารล้านช้างเล่าว่า ชนเผ่าชาและชนเผ่าไทเป็นพี่น้องกัน เพราะเกิดมาจากน้ำเต้าลูกเดียวกัน ความในพงศาวดารมีว่าดังนี้ "แกนั้น คนทั้งหลายพุ่งเกิดในน้ำเต้า พุ่งออกมาทางขลุ่ยนั้น เป็นไทย พุ่งออกมาทางขลุ่ยนั้นเป็นชา คนพุ่งนั้นลวกเป็นช้อยเป็นไพร่เขาเจ้าขุนทั้งสามนั้นแล"¹⁹ ความในพงศาวดารล้านช้างที่ยกมานี้ ให้ข้อชี้แนะ 2 ประการ คือ ชี้ให้เห็นว่า ความเป็นชนชาติคำต้อยของพวกชานั้น ถูกกำหนดมาแต่แรกเริ่มที่ปรากฏตัวบนโลกแล้ว ในขณะที่เดียวกันก็ชี้แนะว่าชนเผ่าชากับชนเผ่าไทเป็นพี่น้องกัน กำเนิดมาจากน้ำเต้าด้วยกัน ความพยายามสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชนเผ่าต่าง ๆ ที่อยู่

¹⁹พงศาวดารล้านช้าง" ใน ประชุมพงศาวดารเล่ม 2 (กรุงเทพมหานคร :
คุรุสภา, 2506), หน้า 139.

ในสังคมเดียวกันนี้มีปรากฏในล้านนาด้วย เพราะล้านนาเป็นดินแดนที่ชนเผ่าลัวะเคยมีอิทธิพลมาก่อน แม้ว่าชนเผ่าไทในล้านนาจะรู้สึกถูกพวกลัวะ ถือว่าเป็นพวกที่ต่ำต้อยกว่าตน เป็นพวกมีลักษณะ คือป่าเถื่อน แต่คนไทในล้านนาก็ยอมรับเอาผีปู่และย่าและผีขุนวิริงคะ ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษและกษัตริย์ลัวะในสมัยโบราณ มาเป็นผีประจำเมืองเชียงใหม่ ในคำบวงสรวงผีทั้ง 3 คนนี้ คนไทล้านนาได้อ่อนวอนขอให้ผีทั้งสามดูแลข้าวในนาของไทยและลัวะ²⁰ นอกจากนี้มีเรื่องเล่าว่าลวจิงกราช ปฐมกษัตริย์แห่งเมืองเงินยางเชียงแสนและบรรพบุรุษของกษัตริย์เชียงใหม่ ในอดีตชาติเคยเป็นหัวหน้าชนเผ่าลัวะด้วย ความเชื่อ พิธีกรรมและเรื่องเล่าดังกล่าวนี้ สะท้อนให้เห็นความพยายามของคนไทล้านนาที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชนเผ่าลัวะเพื่อจะได้อยู่ร่วมกันโดยสันติ

อนึ่ง ในล้านช้างนั้น นอกเหนือจากชนลาวหรือไทลาวและชนเผ่าชาแล้ว ยังประกอบด้วยชนเผ่าไทอีกหลายเผ่า เช่น ไทคำ ไทขาว ไทแดง ไทเหนือ²¹ เป็นต้น ชนเผ่าไทเหล่านี้กระจัดกระจายอยู่ทั่วไป ในขณะที่พวกเรามองว่าชนเผ่าไทเหล่านี้ต่ำต้อยกว่าพวกตน ชนเผ่าไทเหล่านี้ก็มองว่าพวกตนเหนือกว่าพวกลาว²² กล่าวได้ว่า ล้านช้างในสมัยโบราณคงจะมีปัญหาที่ต้องระมัดระวังการกระทบกระทั่งของชนเผ่าต่าง ๆ

²⁰ ุกราชละเอียดใน Kraisri Nimmanahaeminda, "The Lawa Guardian Spirits of Chiangmai" ใน ลายคราม (เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, 2527) (เพื่อเฉลิมฉลองอายุครบ 6 รอบ นายไกรศรี นิมมานเหมินท์ 24 ธันวาคม 2527, หน้า 271-290.

²¹ Frank M. Lebar and Adrienne Suddard, Loas, its people its society its Culture, pp. 40-41. นอกจากนี้ เจมส์ อาร์. แชมเบอร์เลนได้กล่าวถึงชนเผ่าไทอื่นที่อยู่ในล้านช้าง เช่น ไทลื้อ ไทเป่า ไทแมน ไทควน ไทคัง ไทขอ ไทกะเลิงและไทกะเลิน ดู James R. Chamberlain, "Remarks on the Origin of Thao Hung or Cheung" p.26.

²² Frank M. Lebar and Adrienne Suddard. Ibid.

ที่อยู่ในอาณาเขตของตนไม่น้อย นอกจากนี้ ยังอาจถูกรุกรานจากชนชาติอื่นที่อยู่ข้างเคียง ได้แก่ พม่าทางทิศตะวันตก จีนทางเหนือ เวียดนามทางตะวันออก และเขมรทางทิศใต้ การผูกสัมพันธ์ไมตรีกับชนเผ่าไทค้อยกันจึงเป็นสิ่งจำเป็น การเลือกนำเรื่องราวของพงาเจืองวีรบุรุษของชนเผ่าไท ผู้เคยมีเคหานุภาพขจรขจายในดินแดนต่าง ๆ เป็นบรรพบุรุษของกษัตริย์ล้านนา พระยา และสิบสองปันนา มาแต่งเป็นวรรณคดี จึงนับเป็นความคิดที่เหมาะสมอย่างยิ่ง

2.2 วิถีชีวิตของคนในสังคม คำว่า วิถีชีวิต ในที่นี้ใช้ในความหมายเดียวกับคำว่า วัฒนธรรม หมายถึง พฤติกรรม วาจาท่าทาง กิจกรรมและผลิตผลของกิจกรรมที่มนุษย์ในสังคมผลิตหรือปรับปรุงขึ้นจากธรรมชาติ²³ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือหมายถึงการกินอยู่ ถ้อยคำภาษา การแต่งกาย ชนบธรรมเนียม ประเพณี ความคิดความเชื่อ ค่านิยม การพักผ่อนหย่อนใจ ตลอดจนสิ่งที่คิดทำขึ้น เช่น ข้าวของเครื่องใช้ เสื้อผ้า และสถาปัตยกรรม เป็นต้น ซึ่งถ่ายทอดสืบต่อ ๆ กันมาเป็นมรดกสังคม

เนื่องจากตัวละครในเรื่อง ท้าวบาเจือง โดยเฉพาะในส่วนที่จัดว่าเป็นบทประพันธ์ดั้งเดิม เป็นชนชั้นปกครองแทบทั้งสิ้น ภาพสะท้อนจากเรื่อง ท้าวบาเจือง จึงเป็นวิถีชีวิตของชนชั้นสูงมากกว่าชนชั้นสามัญ ผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อศึกษาเกี่ยวกับเรื่องวิถีชีวิตของคนในสังคมในเรื่อง ท้าวบาเจือง ออกเป็น 5 หัวข้อ ดังนี้

- 2.2.1 ความเชื่อ
- 2.2.2 อาหารการกิน
- 2.2.3 สถาปัตยกรรม
- 2.2.4 เครื่องใช้ อาวุธ และเครื่องแต่งกาย
- 2.2.5 คนตรีและการแสดง

²³ เสรีบุรโกเศศ (นามแฝง), วัฒนธรรมเบื้องต้น ราชบัณฑิตยสถาน จักรพิมพ์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2515), หน้า 13.

2.2.1 ความเชื่อ ในที่นี้ หมายถึงการยอมรับในความเป็นจริง ในการอธิบายเกี่ยวกับความเป็นมาของจักรวาลและสรรพสิ่ง ความเป็นไปของชีวิต ทั้งที่เป็นแนวคิดที่สืบทอดกันมาแต่โบราณในระหว่างกลุ่มชนในล้านช้าง และที่ได้รับ อิทธิพลจากพุทธศาสนา ความเชื่อมีความสำคัญมากต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เพราะจะเป็นสิ่งกำหนดความคิดเห็น ตลอดจนการประพฤติปฏิบัติตนในสังคม ความ เชื่อที่ปรากฏในเรื่อง ท้าวบาเจือง อาจแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.2.1.1 ความเชื่อแบบดั้งเดิม

2.2.1.2 ความเชื่อตามแนวพุทธศาสนา

2.2.1.1 ความเชื่อแบบดั้งเดิม หมายถึง ความเชื่อ ของคนในสังคมก่อนการรับอิทธิพลจากพุทธศาสนา เป็นความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อแบบดั้งเดิมที่ปรากฏในเรื่อง ท้าวบาเจือง อาจแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ 3 ประเภท คือ

2.2.1.1.1 ความเชื่อเรื่องเทพผู้สร้าง

2.2.1.1.2 ความเชื่อเรื่องวิญญาณ

2.2.1.1.3 ความเชื่อเกี่ยวกับการทำนาย

หรือการเสี่ยงทาย

2.2.1.1.1 ความเชื่อเรื่องเทพผู้สร้าง

เป็นความเชื่อที่มีที่มาจากความพยายามหาคำตอบของมนุษย์ เกี่ยวกับความเป็นมาของ โลกและจักรวาล ความเป็นมาของมนุษย์ ระบบการปกครอง สาเหตุของภัยพิบัติ และ ปรากฏการณ์ในธรรมชาติ เรื่อง ท้าวบาเจือง แสดงให้เห็นว่า คนในล้านช้างสมัยนั้น มีความคิดเห็นเช่นเดียวกับศาสนิกในหลายศาสนา คือเชื่อว่า มีเทพเป็นผู้สร้างโลกและ สรรพสิ่ง เทพผู้สร้างนี้ตามความเชื่อของคนในล้านช้างเรียกว่า แดน ในเรื่อง ท้าว บาเจือง บางที่ก็เรียกว่า แดนคุณ หรือ แดนคุณ เพราะมีความดี ความเกื้อกูลต่อ มนุษย์ ถือว่าเป็นเทพที่มีอำนาจสูงสุดในพงศาวดารล้านช้างเรียกว่า พระยาแดน หรือพระยาแดนหลวง และเล่าว่าในระยะเริ่มแรกนั้น มนุษย์กับเทวดามีความสัมพันธ์ กันอย่างใกล้ชิด "กาลเมื่อก่อนนั้น ก็เป็นดินเป็นหญ้า เป็นฟ้าเป็นแดน ีและคน

เหี่ยวไปมาหากันมั่วซั่ว" ²⁴ แถนสั่งว่า มนุษย์กินอะไร ทำอะไร ให้รายงานให้แดน
ทราช แคมมนุษย์ไม่เชื่อฟัง แถนจึงบันดาลให้น้ำท่วม ²⁵

เสฐียรโกเศศ เล่าว่า คำว่า แดน เป็นคำที่มีอยู่ในภาษาไทยแทบทุกสาขา
จนน่าจะสันนิษฐานว่า เป็นศัพท์ดั้งเดิมของไทย ²⁶ และเล่าว่าในภาษาจีนมีคำคำหนึ่ง
ซึ่งออกเสียงแบบกว้างๆ จะเป็นดิน หรือ เทน แต่ถ้าเป็นแคจิ๋วจะออกเสียงว่า
เทียน หรือ ที คำนี้แปลว่า เทวดา หรือจะให้หมายความถึงพระเจ้าแผ่นดินก็ได้ เป็น
ทำนองเดียวกับเจ้าฟ้า ถ้าจะให้หมายความว่าเทวดาหรือเจ้าผีก็เรียก เทียนขึ้น
เมื่อจีนรับพุทธศาสนาแล้วก็เรียกพระอินทร์และพระพรหมเป็นเทียนขึ้น เช่น เรียก
พระอินทร์ว่า ซีเชก เทียนขึ้น บ้าง เทียนจู บ้าง เทียนตี บ้าง และเรียก
พระพรหมว่า ค้าฉัน หรือ ไค้อวมเทียนขึ้น บ้าง เสฐียรโกเศศจึงสันนิษฐานว่า คำว่า
ดิน หรือ เทน ในภาษาจีนกับแดนในภาษาไทย น่าจะเป็นคำเดียวกัน ²⁷

การศึกษาวิวัฒนาการของศาสนาทำให้ได้ข้อสรุปว่า ความเชื่อว่ามีเทพ
หลายองค์มีมาก่อนความเชื่อในเทพองค์เดียว ²⁸ ความเชื่อในเทพองค์เดียวเกิดขึ้น
ในประเทศอียิปต์ก่อน เมื่อประมาณ 1400 ปีก่อนคริสตกาล หลังจากนั้นความเชื่อ
ทำนองนี้ก็แพร่กระจายไปสู่เอเชียไมเนอร์ และจากที่นี้เองประมาณ 800 ปีก่อน
คริสตกาล แนวความคิดนี้ได้แตกแขนงเป็นลัทธิขีโยคาและโซโรแอสเตอร์ และกำเนิด
คริสตศาสนาและศาสนาอิสลาม ²⁹ แต่ในกรณีความเชื่อเรื่องแดนในล้านช้างนี้ เรื่อง

²⁴"พงศาวดารล้านช้าง" ใน ประชุมพงศาวดาร เล่ม 2, หน้า 137.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

²⁶ เสฐียรโกเศศ (นามแฝง), ไทย-จีน (กรุงเทพมหานคร : บรรณาการ, 2515), หน้า 107.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 108.

²⁸ Ralph L. Beals, et al. an introduction to Anthropology.
New York : Macmillan Publishing, Co., 1977, p. 488.

²⁹ Ibid.

ท้าวบาเจือง สะท้อนให้เห็นว่า ในสมัยที่แต่งเรื่องนี้ คนในล้านช้างมีความเชื่อเรื่อง
 แถนว่า เป็นเทพที่มีอำนาจสูงสุด และมีเพียงองค์เดียว (monotheism) ซึ่งตรงกับ
 ความเชื่อเรื่องแถนในล้านนาสมัยโบราณ ความเชื่อในแถนว่ามีหลายองค์ ทำหน้าที่
 ต่าง ๆ กัน ที่ปรากฏในพงศาวดารล้านช้างและเรื่อง ขุนบรม³⁰ น่าจะเป็นความเชื่อ
 ที่เกิดขึ้นในภายหลัง โดยได้รับอิทธิพลเรื่องเทพจากพุทธศาสนา เช่น พระอินทร์
 พระวิษณุกรรม จตุโลกบาล คนขรรค์ และนางเมขลา เป็นต้น เมื่อเทียบเรื่อง
ท้าวบาเจือง กับพงศาวดารล้านช้างและ ขุนบรม จะเห็นได้ว่าวรรณกรรม 2
 เรื่องหลัง ได้รับอิทธิพลด้านแนวคิดจากพุทธศาสนามากกว่าเรื่องแรก น่าสังเกตว่าใน
 พงศาวดารล้านช้าง แถนแต่งมีบทบาทหน้าที่เดียวกันกับปู่ลางเขิง คือเป็นวีรบุรุษทาง
 วัฒนธรรม สอนเรื่องการทำมาหากินและระเบียบประเพณีต่าง ๆ น่าคิดว่าหากมีแถนแต่ง
 อยู่ก่อนแล้ว เหตุใดจึงมีปู่ลางเขิงด้วย ในหนังสือเรื่อง ท้าวสูงหรือเจือง มีคำว่า "หมู
 แถน" ปรากฏอยู่ในตอนพญาจอมขอลูกจากแถน และตอนท้าวเจืองประสูติ ดังนี้

ปะกอมไต้เขียนทูน มาลา
 เลยลวค ยวงคำเดิงหมูแถน แถลงถ้อย³¹

และ

เจียมแต่เด้าปะถมเก้า ลาวลาง
 บุษานมีหมูแถน แถลงไว³²

ข้อความทั้งสองตอนนั้นในต้นฉบับโบราณไม่มี เป็นข้อความที่อยู่ในวงเล็บซึ่งแสดงว่าเป็น
 ข้อความที่ นายสีลา วีระวงส์ เขียนเพิ่มเติมขึ้น นายสีลา วีระวงส์ น่าจะได้อารมณ์
 เรื่องแถนหลายองค์จากพงศาวดารล้านช้างหรือเรื่อง ขุนบรม หรือจากแห่งใดแห่งหนึ่ง

³⁰ ดู "พงศาวดารล้านช้าง" ใน ประชุมพงศาวดาร เล่ม 2, หน้า 141-143.
 และ คุนพล ไชยสินธุ์ (ผู้ปริวรรต), วรรณกรรมอีสานเรื่อง ขุนบรม หรือ ขุนบรม
 (เอกสารอักษรณ์).

³¹ สีลา วีระวงส์ (ผู้ชำระ), ท้าวสูงหรือเจือง, หน้า 2.

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

เรื่อง ท้าวบาเจือง กล่าวถึงที่อยู่ของแดนว่าอยู่บนฟ้า บางทีจึงเรียกว่า แดนฟ้า แต่ไม่ได้ให้รายละเอียดความมีลักษณะอย่างไร เรื่อง ท้าวบาเจือง แสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ของคนกับแดนมีไม่มากนัก เมื่อเกิดปัญหาหรือเมื่อต้องการสิ่งใด คนมักจะอ่อนวอนบวงสรวงขี้นบรพบุรุษมากกว่า ในพระราโชวาทของพระเจ้าฟ้ารุ่งม ที่พระราชทานแก่เสนาอำมาตย์ทั้งหลาย ข้อหนึ่งได้กล่าวถึงการไหว้แดน ตลอดจน เทวคาประจำนาไร่ หนองบึงและภูเขา ดังนี้

อันหนึ่ง สองเดือนโคให้ไ้คนไปไหว้สาธุเราสู่บ้านสู่เมือง ให้เราสู้รบสู้ภัย อันตี สามปีจึงให้ตัวเจ้าทั้งหลายขึ้นไปไหว้เราถึงเชียงคองเชียงทองโนนแล้ว เราจักไ้คบชู้าแดนฟ้าคืบ ทั้งแดนคม แดนแกง แดนซัง แดนเถือก ทั้งเถาเยอเถาไล แมงายาม แมมค ทั้งเทวคาอันรักษาชาติและสบอู าลา ทั้งหลักมัน หายชั้น ทั้งนาไร่เคียว ภูเขา ก่าอายุมั่ง ทาวคอง อยู่หนอง ลุม ภูเขา ก่าหัน ทั้งผาหลวงกอนฟ้าเยี่ยม ทั้งกอนกายฟ้า อันหมายไว้ที่เชียงคองเชียงทองนั้น ครั้นไปถึงแล้ว เราจักไ้คบชู้าแดนฟ้าคืบทั้งหลายคืบนี้ ครั้นถึงเดือนเจียงให้ขึ้นสู่บ้านสู่เมือง เดือน 3 ไ้ถึงเมืองของ ครั้นใครไม่ขึ้นเราไม่ว่าชื่อคอเราแล อันว่าไ้เลี้ยงฟ้าเลี้ยงแดน ปู่เจ้าฟ้าหลวงโงม หากไ้ส้งเราไว้³³

ในการทำพิธีบวงสรวงเพื่อติดต่อกับแดนนั้น เรื่อง ท้าวบาเจือง ไม่ได้ให้รายละเอียดว่า มีผู้ใดเป็นผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธี หรือเป็นเจ้าของพิธี ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างผู้บวงสรวงกับแดน ในเรื่อง ท้าวบาเจือง ก็ไม่ได้กล่าวถึงผู้ประกอบพิธี แต่เล่าว่าได้มีการบวงสรวงแมงายามก่อน แล้วขอให้แมงายามเป็นผู้นำชากวายเป็นถวายแดน ในล้านนาพิธี "ส่งแดน" ซึ่งเป็นพิธีบวงสรวงแดนเพื่อขอให้หายจากเจ็บไข้ได้ป่วยนั้น มักมีผู้ทำพิธีที่เรียกว่า "อาจารย์" ส่วนในอีสานมี "จ่า" หรือ "เจ้าจ่า" เป็นผู้ประกอบพิธี ในท้องถิ่นอีสานพิธีที่เกี่ยวข้องกับแดนเหลืออยู่ 2 อย่าง คือการจุดบั้งไฟเพื่อขอฝนจากแดน และการล่าผีฟ้าผีแดน เพื่อขอให้หายจากป่วยไข้ การจุดบั้งไฟให้พุ่งขึ้นไปบนท้องฟ้าเป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้น เพื่อเป็นการเตือนพญาแดนให้ทราบว่ ชาวบ้านชาวเมืองต้องการฝนเพื่อการเพาะปลูก ส่วนการล่าผีฟ้าผีแดน เจ้าพิธีคือ จ่า หรือ เจ้าจ่า จะล่าแบบหมอล่า บหล่ามีเนื้อความซับซ้อนและอัญเชิญแดนให้มาช่วยปกป้องคุ้มครองให้พ้นภัย เจ้าพิธีจะอยู่ในภวังค์เหมือนคนทรง

³³ ทองสิม ศุภะमारค, พงศาวดารลาว, หน้า 56.

สามารถบอกอาการคนไข้ หรือสาเหตุแห่งการเจ็บไข้ได้³⁴

เรื่อง ท้าวบาเจือง ได้แสดงให้เห็นว่า ความเชื่อเรื่องแถนมีความสัมพันธ์กับสถาบันการปกครองด้วย เชื่อกันว่ากษัตริย์องค์ที่มีบุญบารมีและเศษานุภาพสูง เป็นผู้³⁵ที่แถนส่งมา ในวรรณกรรมล้านช้างเท่าที่สำรวจ นอกจากเรื่องท้าวเจืองในเรื่อง ท้าวบาเจือง และ ท้าวยี่บาเจือง ก็มีเรื่องของขุนบรมในพงศาวดารล้านช้างและในเรื่อง ขุนบรม ที่เป็นกษัตริย์ที่แถนส่งมา การกล่าวอ้างเช่นนี้เป็นการอ้างเทวสิทธิ์เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในกษัตริย์ และเพื่อความสะดวกในการปกครอง

2.2.1.1.2 ความเชื่อเรื่องวิญญาณ

ได้แก่ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ บางแห่งก็มีความสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องสัตว์บรรพบุรุษ (totemism) ผู้ที่นับถือผีบรรพบุรุษเชื่อกันว่า วิญญาณของบรรพบุรุษซึ่งตายไปแล้วยังคงอยู่ และมีอิทธิพลต่อสมาชิกของครอบครัวผู้ยังมีชีวิตอยู่ หากสมาชิกในครอบครัวเอาใจใส่บูชาดวงสว่างและประพาศทิศ้วดี วิญญาณของบรรพบุรุษก็จะช่วยให้อยู่เย็นเป็นสุข ในทางตรงกันข้ามหากละเลยไม่ไ้บูชาดวงสว่าง หรือประพาศทิศ้วดีคทาตนเองคลองขรรคม วิญญาณของบรรพบุรุษก็จะลงโทษ ให้ได้รับความเดือดร้อน อาจกล่าวได้ว่า ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษมีส่วนในการควบคุมความประพฤติของผู้ที่เชื่อถือ ในประเทศจีน การบูชาบรรพบุรุษเป็นประเพณีที่พบว่ามีมาแต่สมัยราชวงศ์จิวราว 1000 ปีก่อนคริสตกาลมาแล้ว³⁵ อพอลโลโดโรส (Apollodoros) แห่งเอเธนส์ได้เสนอทฤษฎีต่าง ๆ เกี่ยวกับการบูชาบรรพบุรุษ ตั้งแต่ศตวรรษที่ 2 ก่อนคริสตกาล ยูเฮเมโรส (Euhemeros) ซึ่งมีชีวิตอยู่ประมาณ 330-260 ก่อนคริสตกาล ได้เสนอทฤษฎีว่า เทพเจ้าทั้งหลายนั้นครั้งหนึ่งก็คือมนุษย์ในอดีตนั่นเอง เฮอริเบิร์ต

³⁴ ชวช คุ้มโพนทก, "ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน" เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ ศิลปกรรมและภาษา โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 8-10 กันยายน 2526, หน้า 10-11.

³⁵ Maria Leach, editor. Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend. Newyork : Funk & Wagnalls, 1972, p. 54.

สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) ก็เสนอความเห็นว่าการบูชาบรรพบุรุษเป็นรากเหง้าของทุกศาสนา ส่วน ชมิคท์ (W. Schmidt) เสนอความเห็นอีกแนวหนึ่งว่า ไม่มีศาสนาใดที่ประกอบด้วยการบูชาบรรพบุรุษเพียงอย่างเดียว การบูชาบรรพบุรุษไม่ใช่ส่วนสำคัญเพียงประการเดียวของศาสนา³⁶

ชนเผ่าไทหลายเผ่าในสมัยโบราณนับถือผีบรรพบุรุษ เนื่องจากเชื่อกันว่าวิญญาณของบรรพบุรุษสิงสถิตอยู่ใกล้ลูกหลาน จึงมักมีหิ้งบูชาผีบรรพบุรุษไว้ในบ้าน เช่น ไทอาหมมีหิ้งบูชาผีบรรพบุรุษอยู่ในครัว³⁷ แต่ชาวไทยล้านนานิยมทำหิ้งบูชาบรรพบุรุษไว้ในห้องนอน เนื่องจากมีความเชื่อกันว่าวิญญาณของกษัตริย์ที่สิ้นพระชนม์ไปแล้ว จะคอยดูแลคุ้มครองบ้านเมือง หลาย ๆ เมืองเช่น เชียงรุ่ง เชียงราย และ เชียงใหม่ จึงมีพิธีกรรมบูชาดวงสว่างวิญญาณกษัตริย์ที่สิ้นพระชนม์ไปแล้ว โดยถือว่าเป็นผีประจำเมือง ผีบรรพบุรุษนี้ในภาษาไทยโบราณเรียกกันว่า ผีคำ ในกลุ่มชาวไทยอาหม คำว่า ผีคำ หมายถึงผีบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นผีประจำบ้าน และวิญญาณกษัตริย์ที่สิ้นพระชนม์ไปแล้ว ซึ่งถือว่าเป็นผีประจำเมือง³⁸ ชาวไทอาหมเชื่อว่าบรรพบุรุษที่เหนือขึ้นไปชั้นแรก ๆ หมายถึงผู้ที่ตายไปไม่กี่ชั่วอายุ จะยังคงคอยปกป้องรักษาครอบครัวญาติพี่น้องอยู่ ส่วนบรรพบุรุษที่ตายไปนานมากแล้ว จะขึ้นไปอยู่ในสวรรค์ ไม่มาคอยช่วยเหลือลูกหลานอีก³⁹ ในการบูชาดวงสว่างผีคำนั้น โดยเฉพาะผีประจำ

³⁶ Paul Kevin Meagher et al., editors, Encyclopedic Dictionary of Religion. Washington D.C. : Corpus Publications, 1972, pp. 159-160.

³⁷ B.J. Terwiel. The Tai of Assam and Ancient Tai Ritual vol. II. Gaya : Center for Southeast Asian Studies, 1981, p. 60.

³⁸ Ibid.

³⁹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ เรณู วิชาศิลป์, ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวไทยอาหมจากการอ่านอาหม-บราณจิ (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูเชียงใหม่ เอกสารอันค้น 11, 2528), หน้า 12-13.

เมือง ชาวไทอาหมบูชาควยขาว ผลไม้ หนากพลู และเหล้าขาว อาจมีการฆ่าสัตว์ เช่นสรวงควย ในสิบสองพันนามีการบูชาควยขาว สุรา และมีการฆ่าสัตว์ เช่น หมูดำ ควายเผือกและควายดำเช่นสรวง⁴⁰ ในล้านนาบางแห่งก็บูชาควยขาว สุรา และมีการฆ่าสัตว์เช่นกัน แต่โดยทั่วไปแล้ว เนื่องด้วยพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวันของชาวล้านนา การแสดงความกตัญญูกเวที่ต่อวิญญาณบรรพบุรุษจึงเป็น พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับพุทธศาสนา คือ มีการถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ แล้วขอให้ พระสงฆ์แผ่ส่วนกุศลไปยังญาติผู้ล่วงลับไปแล้วอีกทีหนึ่ง อาหารที่ถวายพระโดยปกติ เป็นอาหารสุก และไม่นำสุราเข้ามาเกี่ยวข้อง

การบูชานี้คำในเรื่อง ท้าวบาเจือง เป็นการบูชาวิญญาณกษัตริย์ซึ่งสิ้น พระชนม์ไปแล้ว และเนื่องจากตัวละครที่ทำพิธีบูชาเช่นสรวงนี้คำ มีความสัมพันธ์กับ กษัตริย์ที่สิ้นพระชนม์ไป เช่น เป็นมเหสี หรือ โอรสธิดา นี้คำในเรื่อง ท้าวบาเจือง จึงมักเป็นทั้งผีบรรพบุรุษและผีประจำเมือง ผู้แต่งเรื่อง ท้าวบาเจือง ได้กำหนดให้ ตัวละครที่เป็นชนชั้นผู้ปกครองของเมืองต่าง ๆ ได้แก่ ท้าวเจือง ท้าวซิม นางเม็ง นางง่อม นางอ้วคำ กลอกจนฝ่ายแก้ว คือ พญาควาและแองกา ทำพิธีไหว้ผีคำ เพื่อ ขอให้ผีคำช่วยเหลืออย่างใดอย่างหนึ่งคือ ขอให้มิชยันตะในการสู้รบกับศัตรู หรือได้ รับสิ่งที่ยปรารถนา เช่น ท้าวเจืองบูชานี้คำเพื่อขอให้คนรบชนะฝ่ายแก้ว และท้าวควา บูชานี้คำเพื่อขอให้คนรบชนะเมืองเงินยาง ท้าวเจืองบูชานี้คำเพื่อขอให้ความรักของ กนและนางง่อมลมหวัง และแองกาบูชานี้คำเพื่อขอให้มันดาลใจให้ท้าวซิมยกชิตาให้ คนตามทีสุขอ ในเรื่อง ท้าวบาเจือง บรรพบุรุษที่เพิ่งสิ้นชีวิตก็ถือว่าเป็นผีคำ ดังนั้น เมื่อท้าวเจืองไหว้ผีคำจึงเอ่ยพระนามพญาจอมพระบิดาค้วย นอกจากนี้ในการทำพิธี บูชาวงสรวงนี้คำ ก็อาจมีการอัญเชิญผีประจำป่า เขาถ้ำลำธารมารับเครื่องสังเวย และให้ความช่วยเหลือด้วย เครื่องสังเวยตามทีบรรยายมีลักษณะคล้ายคลึงกับเครื่อง สังเวยของชาวไทอาหมและชาวไทลื้อ คือ มีข้าว ผลไม้ หนากพลู สุรา และมีการ ฆ่าสัตว์วงสรวงและเลี้ยงคู่กันควย นำสังเกตว่า ในเรื่อง ท้าวบาเจือง บรรยาย

⁴⁰ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองพันนา, หน้า 361-396.

ว่า มีการแกว่งภาษาขณะที่ใส่เหล่า ซึ่งเรียกว่า ปาน ค้วย ในวรรณคดีเรื่องนี้กล่าวถึงการบูชาผีคำหลายครั้ง ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างการบรรยายพิธีกรรมไหว้ผีคำในเรื่อง ท้าวบาเจือง มาให้รู้สึก 2 ตอนดังนี้

1. ตอนท้าวเจืองบูชาผีคำ เพื่อขอให้ความรักของคนและนางง่อมสมหวัง ความบรรยายดังนี้

เจ้าจิ้ง	ไหว้จอนชวนฮีบ	คัวควาย
	พลีกรรมผีหมุกรม	เป็นคำ
	ปูนปลายพร้อมทกซ์ซันท์	ขวัญคู่
	พระพี่น้องสองเจ้า	นั่งเฮียง

	หลายหมุ่เมี้ยนตั้งแตง	กินคอม
เจืองจิ้ง	ทวยสาโลบอกบน	บานคำ
	ซุนจอมเมี้ยนเมื่อพรหม	ลคชัว มากิน
	คุณกำปราสองกำ	กอกวม

	ปลุกลูกน้อยนี้คอย	คงเสถียร
ยูทาง	ชมสายใจแจมนาง	นอนซอน
	สวัสดิ์แท้เทียบธา	เป็นอยู่
	ยูย้ออนชมชู้	ข้ามรม

(ท้าวบาเจือง ลานที่ 147)

2. ตอนท้าวเจืองบูชาผีคำ เพื่อขอให้ช่วยรบชนะพวกแควที่มาโจมตีเมืองเงินยาง ความบรรยายดังนี้

	ย่อง ๆ นิ้วท้าวแกว่ง	ไกวปาน
	ฉายเสียงเจิงเผาผี	ฝูงคำ
	ผาน ๆ เหลื่อมบวยคำ	คอมกอง
	พุ่ง ๆ น้ำแถมล้น	เลื่อนไห

	เชิ <u>ญ</u> พ <u>อง</u> เชิ <u>อ</u> ช <u>ั้น</u> ห <u>มู</u>	แ <u>น</u> ว <u>า</u> น <u>า</u> ม <u>มา</u> ก <u>ิ</u> น
ท <u>ู</u> จ <u>ัก</u>	เต <u>็ง</u> แ <u>ง</u> ฮ <u>บ</u> ฮ <u>า</u> ว <u>แ</u> ก <u>ว</u>	ก <u>ว</u> น <u>ป</u> ้า <u>น</u>
บ <u>ั</u> ค <u>นี้</u>	ล <u>ุง</u> ว <u>า</u> ง <u>ไ</u> ท <u>้</u> โ <u>ส</u> ม <u>ง</u> า <u>ม</u>	ล <u>ง</u> ท <u>ุ</u> น <u>ท</u> ว <u>ง</u> แ <u>ล</u> ว
	พ <u>ง</u> ศ <u>์</u> เ <u>น</u> า <u>เชิ</u> อ <u>เชิ</u> ย <u>ง</u> ล <u>้า</u> น	ช <u>อ</u> ย <u>ระ</u> ว <u>ัง</u> <u>ค</u> แ <u>เ</u> น <u>อ</u>
	ส <u>อ</u> ง <u>อ</u> อก <u>พ</u> ร <u>อ</u> ม <u>เ</u> ื่อ <u>อ</u> น	อ <u>ว</u> น <u>ศ</u> ร <u>ี</u>
	โ <u>ย</u> ป <u>า</u> บ <u>ัง</u> อ <u>ย</u> า <u>เบิ</u> ย <u>น</u>	บ <u>ุ</u> ญ <u>ช</u> า <u>ย</u>
	เท <u>ท</u> ี <u>ง</u> อ <u>ม</u> เ <u>ิง</u> จ <u>อ</u> ม	เจ <u>า</u> แม่ <u>ก</u> ุ <u>พ</u> น
	ช <u>ว</u> า <u>ง</u> ช <u>ู</u> ค <u>า</u> ย <u>ค</u> ุ <u>ณ</u> ค <u>ุ</u> ม	ช <u>อ</u> ย <u>แ</u> ช <u>ัง</u> <u>ค</u> แ <u>เ</u> น <u>อ</u>

(ท้าวบาเจือง ลานที่ 419-420)

ความเชื่อเรื่องผีคำ มีบทบาทด้านสังคม ช่วยให้เกิดการรวมกลุ่มในบรรดาผู้ที่มี
บรรพบุรุษเดียวกัน ทำให้เกิดความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในขณะเดียวกันก็
มีผลทางด้านจิตใจ ช่วยให้เกิดความอบอุ่นใจและมีความหวัง คำว่า คำ ปรากฏใช้
ในศิลาจารึกหลักที่ 45 พบที่วัดพระมหาธาตุ ท่าวลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัด
สุโขทัย เป็นเรื่องการทำสัตย์สาบานระหว่างผู้เป็นใหญ่ในกรุงสุโขทัย คำว่า คำ
ปรากฏรวมกับคำว่า พงศ์ ดังนี้

- (ส)บดควยกันนีจูงให้คักแก
 (อารก)้หังหลายอนันนีนานานา
 (ว)งศาหนพระยาดูปุ ปุพระยา
ปุเริง ปุมง ปุพอง ปุพาพิน
 (ย)ากอง ปุพระยาคำฟู
 (พร)ะยาดากองเทานี คำพุงศ์กำ
 (ยี)ลิทธิแล แกนีคำพงศ์ ยีปุยาคำ⁴¹

ในภาษาไทยปัจจุบันคำว่า คำ ปรากฏใช้เฉพาะในสำนวน ยี่ช้ำคำพลอย ในภาษา
ล้านนาและภาษาอีสานปัจจุบันก็ไม่ปรากฏคำว่า คำ ยี่บรรพบุรุษในภาษาล้านนาปัจจุบัน

⁴¹ ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3 คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์
วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี จัดพิมพ์เผยแพร่, 2508, หน้า 62.

เรียกว่า ฌูปุยา และในภาคอีสานเรียกว่า ฌูปุตา หนังสือเกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านช้าง⁴² ไม่ได้กล่าวถึงฌูปุตาเลย การเรียกฌูปุตาหรือฌูปุตา ในเรื่อง ท้าวบาเจือง น่าจะเป็นหลักฐานอย่างหนึ่งที่แสดงว่า วรรณคดีเรื่องนี้น่าจะแต่งมานานไม่น้อย วรรณคดีล้านช้างอีกเรื่องหนึ่งที่กล่าวถึงประเพณีชาฌูปุตา คือ เรื่อง สังข์ศิลป์ชัย⁴³ ซึ่งมีผู้นับนิตยฐานว่า แต่งโดยท้าวปราสาทคำ ในสมัยพระเจ้าวิชุลราช⁴⁴ อาจเป็นไปได้ว่าวรรณคดีเรื่องนี้ และเรื่อง ท้าวบาเจือง แต่งในสมัยใกล้เคียงกัน

2.2.1.1.3 ความเชื่อเกี่ยวกับการทำนายหรือการเสียดาย ในเรื่อง ท้าวบาเจือง ความเชื่อประเภทนี้มีอยู่ 4 อย่างคือ

2.2.1.1.3.1 ความเชื่อเรื่องแนม

2.2.1.1.3.2 ความเชื่อเกี่ยวกับ

ดวงชะตา

2.2.1.1.3.3 ความเชื่อเกี่ยวกับการ

ทำนายจากกระดูกไก่

2.2.1.1.3.4 ความเชื่อเกี่ยวกับความฝัน

2.2.1.1.3.1 ความเชื่อเรื่องแนม

คำว่า แนม วจิยานุกมพาสาลาว อธิบายว่า หมายถึง สิ่งที่ทำให้เป็นัวเมียกัน อันคนทั้งสองได้กระทำไว้แต่ชาติก่อน วาสนา ชาทา ลายกำเน็ค⁴⁵ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องคู่ครอง เชื่อกันว่า คนที่จะได้ครองคู่กันนั้น ไม่ใช่เรื่องบังเอิญ เป็นสิ่งที่กำหนดมา

⁴² เชน Charles Archaimbault. Structure Religieuse Lao.

(Rites et Mythes) Vientiane : Vitagna, 1973 และ Rene de Berval. Kingdom of Laos Saigon : France-Asie, 1959.

⁴³ ปรีชา พิณทอง (ผู้ปริวรรต), สังข์ศิลป์ชัย, หน้า 12.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

⁴⁵ กุ กระวงสี่กษากาน, วจิยานุกมพาสาลาว, หน้า 246.

คำว่า แน่น มาจากชื่อต้นไม้ คือ ต้นแน่น เชื่อกันว่าชายหญิงแต่ละคนจะมีต้นแน่นของตนอยู่ในสวนแน่น หากชายหญิงรักกันและจะได้เป็นคู่ครองกัน ต้นแน่นของทั้งสองคนจะเกี่ยวพันกันโดยตลอด ตั้งแต่โคนถึงยอด หากอยากทราบเรื่องเนื้อคู่ของตน ก็ต้องทำพิธีเลี้ยงแน่น ในเรื่อง ชูลุนางอ้ว กล่าวถึงการบวงสรวงแน่นก่อนทำพิธีเลี้ยงแน่น เครื่องบูชามีเหล้า หัวหมู หัวควาย ทอง แก้ว เมื่อบวงสรวงแล้วแน่นจะช่วยให้ทราบว่า ต้นแน่นเกี่ยวพันกันหรือไม่ การเลี้ยงแน่นของชูลูและนางอ้ว ทำให้ทราบว่า ต้นแน่นของทั้งสองคนเกี่ยวพันกันเฉพาะโคน ตอนปลายแยกห่างจากกัน แฉมยอกคว้น ไบเหี้ยวแห่งตายไปค้วย แสดงว่าทั้งคู่จะพบและรักกัน แต่จะไม่ได้อยู่ร่วมกัน ในเรื่อง ท้าวบาเจือง พิธีชงแน่นหรือเลี้ยงแน่นจัดขึ้นที่เมืองเชียงเคือ ที่เรียกว่าชงแน่น เพราะใช้ตราชง และให้คนที่อยากทราบเรื่องเนื้อคู่ของตนขึ้นไปนั่งข้างหนึ่ง อีกข้างหนึ่งใส่ทอง การชงแน่นของท้าวเจืองทำให้ทราบว่า นอกจากนางง่อมแล้ว ผู้ที่จะเป็นคู่ครองของท้าวเจืองมีอีกหลายคน คือ นางอ้ว นางอามคาย และนางอุแก้ว เป็นต้น

ความเชื่อเรื่องแน่น เป็นความเชื่อของชาวล้านช้าง ก่อนที่จะรับเอาความเชื่อเรื่องบุพเพสันนิวาสจากพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องแน่นและความเชื่อเรื่องบุพเพสันนิวาส มีแนวคิดคล้ายคลึงกัน คือเชื่อว่า ชายหญิงจะได้อยู่ร่วมกันหรือไม่นั้น เป็นเรื่องที่ถูกกำหนดมาก่อน ต่างกันแต่ว่าความเชื่อเรื่องแน่นนั้น มีสิ่งอื่นกำหนด ซึ่งเกี่ยวข้องกับแน่น จึงได้มีการบูชาบวงสรวงแน่นก่อนทำพิธีชงแน่น ส่วนความเชื่อเรื่องบุพเพสันนิวาสนั้น เชื่อว่าการกระทำของคนทั้งสองเป็นสิ่งกำหนด คังคากาวา

ปัพเพว สนุนิวาเสน ปจฺจุปนฺนทีเตน
 เวนตํ ชายเต เปมํ อุปลลวํ ยโถทเก⁴⁶

ซึ่งมีความหมายว่า

⁴⁶ สยามรัฐสูล เทปิภัก สุกตุนิภิกเก ชุตทกนิภายส ชาตก ปรโม ภาโก
เอกจตุคาสี นิปากชาตก. (พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2513) หน้า 91.

ความรักนั้น ย่อมเกิดขึ้นด้วยเหตุ 2 ประการ คือ ด้วยการอยู่รวมกันในเวลา
ก่อน 1 ด้วยการเกือกูลต่อกันในปัจจุบัน 1 เหมือนคอกอูบลและชลชาติ
เมื่อเกิดในน้ำ ย่อมเกิดเพราะอาศัยเหตุ 2 ประการ คือ น้ำ และเปลือกม
ฉะนั้น⁴⁷

2.2.1.1.3.2 ความเชื่อเกี่ยวกับ

ดวงชะตา เป็นความเชื่อในความสัมพันธ์ของดวงดาวกับชะตาชีวิต การทำนาย
อนาคตจะดูจากวันเดือนปีและเวลาเกิด ซึ่งสัมพันธ์กับดาวพระเคราะห์ที่เดินเข้ามา
สู่ตำแหน่งในเวลานั้น ดาวพระเคราะห์ 12 ดวงจะให้คุณและโทษต่าง ๆ กัน
เรื่อง ท้าวบาเจือง เรียกดวงชะตาว่า กง หรือ กงแก้ว และกล่าวถึงตอนที่ท้าว
เจืองประสูตินั้นมีดวงดาวต่าง ๆ อยู่ในตำแหน่งราศีดังนี้

นักชัตฤกษ์ไค้ดาวใหญ่	วิสาชะ
ลักคนจอมจันทรอยู่มีน	เฮียงหมั้น
อาทิตย์จันทร เสาร์พร้อมพชเนา	โนเมษ
ดาวเสตะฉัตร เล่ากั้งกวมไว้	ชวงเพียง
	(<u>ท้าวบาเจือง</u> ลานที่ 3)

และโหรทำนายว่าจะกำพร้าวพระบิดาแต่ยังทรงพระเยาว์ แต่เมื่อเจริญวัยจะได้เป็น
กษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ ไค้ครองเมืองสามเมือง

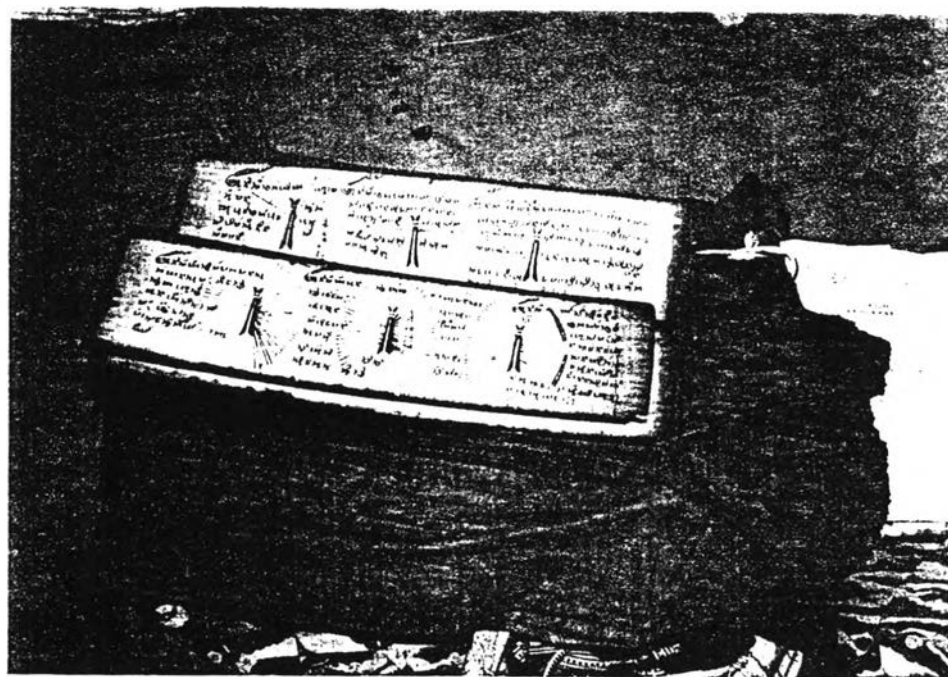
อันนี้งเขี้ยวว่า หุขแต่น้อยแพ้อ	เถียวลุน
ปุนปีเดือนใหญ่สูง	สอนหนา
หอมพลไสนาคอง	แคนคั้ง
แก้วกำพร้าวายหน้าหาก	จักชวาง
	(<u>ท้าวบาเจือง</u> ลานที่ 3)

⁴⁷ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง พระสุตตันตปิฎก เล่ม 19 ขุททกนิกาย
ชาดก ภาค 1 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2511), หน้า 94.

การทำนายอนาคตของท้าวเจืองโดยดูจากดวงชะตา¹ แสดงให้เห็นว่า ความเชื่อเกี่ยวกับดวงชะตาซึ่งปัจจุบันก็ยังมียุนี้ มีมานานแล้ว

2.2.1.1.3.3 ความเชื่อเกี่ยวกับการทำนาย

จากกระดูกไก่ ใน อาหม-บราณจี พงศาวดารของชาวไทอาหมกล่าวถึงการทำนาย จากกระดูกไก่น้อยครั้ง มักจะใช้ในกรณีที่มีภัยพิบัติให้ท้องศักดิ์สินพระทัย ใน อาหม-บราณจี เรียกว่า "ตั้งคุโก" "เฮ้คุโก" หรือ "ตั้งตะโกคุ" วิธีการคือ นำไก่เป็น 3 ตัวมาวางเรียงบนราน ซึ่งมีดลไม ช้าวสูก ออย และเหลา ผู้ทำพิธีจะอ่านมนตร์บูชา ยาแสงฟ้าแล้วหักคอไก่ ซึ่งบางคนเชื่อว่าไก่ตายเองเมื่อผู้ทำพิธีอ่านมนตร์ เมื่อไก่ตายแล้ว ผู้ทำพิธีจะแลเนื้อออกจากกระดูกขาไก่ แล้วตรวจสอบครุฑที่กระดูกขาไก่ ไข่ม้วนไข เหลาอันเล็ก ๆ เสียบลงไปในรู ยกกระดูกขึ้น แล้วพิจารณาคุโครงไม้ที่ปักเปรียบเทียบกับรูปในตำรา แล้วหายไปตามตำราว่าจะร้ายประการใด¹ ตำราคูกระดูกไก่ของ ชาวไทอาหมมีลักษณะดังภาพต่อไปนี้

¹ เก็บความจาก ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ เรณู วิชาศิลป์, ความเชื่อและ พิธีกรรมของชาวไทอาหมจากการอ่านอาหม-บราณจี, หน้า 16.

พระยาอนุমানราชชนได้กล่าวถึงการบูชาผีตาแสดในการทำนาในชนบทอีสานว่า มีการ
ฆ่าไก่สังเวทย์ แล้วพิจารณาคูกระดูกกลางไก่อ่า การทำนาจะได้ผลดีหรือไม่ ประการใด⁴⁹
ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ เรณู วิชาศิลป์ เล่าว่า พิธีกระดูกขาไก่อ้างพบปฏิบัติในหมู่
ชนชาติส่วนในจังหวัดศรีสะเกษ⁵⁰ ชนเผ่าไทลื้อในสิบสองพันนาที่มีการทำนายนโดยคูด
จากกระดูกไก่เช่นกัน*

ในเรื่อง ท้าวบาเจือง การทำนายนจากกระดูกไก่ จะใช้เมื่อตัวละครมีเหตุ
ให้ต้องพิจารณาตัดสินใจ เช่น ตอนพญาจอมจะตั้งพระนามท้าวเจือง เมื่อท้าวเจือง
ประสูติ และได้รับฟังคำทำนายดวงชะตาจากโหรแล้ว พญาจอมก็ได้ให้โหรทำนายจาก
กระดูกไก่อ่า ควรจะตั้งพระนามว่าอะไรดี ความใน ท้าวบาเจือง มีดังนี้

เมื่อนั้น	ราชาตามตามเขา	ถ้วนดี
	นามแจ่มเจ้าป็น	คูกสัง
		(<u>ท้าวบาเจือง</u> ลานที่ 4)

และเมื่อท้าวเจืองไปช่วยเมืองเงินยางรบกับพวกแก้ว หลังจากสามมะเสี้ยวสู้รบ
กับพวกแก้วอย่างหนักหน่วง ก็ส่งคนไปทูลท้าวเจืองว่า ฝ่ายแก้วมีกำลังพลเป็นจำนวน
มาก ท้าวเจืองจึงให้โหรทำนายจากกระดูกไก่อ่า พวกแก้วจะบุกเข้าเมืองเชียงล้าน
ได้หรือไม่ โหรทำนายจากไก่อ่าข้อมังฟู่ว่า พวกแก้วอาจล้อมเมืองเชียงล้านเป็นเวลานาน
แต่จะบุกเข้าไปในเมืองไม่ได้ ดังความว่า

⁴⁹ Phya Anuman Rajadon, "A Note on Divination by Ahom
Deodhais" Journal of Siam Society. Vol. 43, part 1. August,
1955.

⁵⁰ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ เรณู วิชาศิลป์, ความเชื่อและพิธีกรรมของ
ชาวไทยอาหม จากกรอ่านอาหม-บูรณเจี, หน้า 16-17.

* คำกระดูกกระดูกไก่อ่าของชาวไทยลื้อ เจ้ามหาคำมูล เมืองแซ่ มอญให้
นายไกรศรี นิมนานเหมินท์.

	จัดป่าไว้หมอไก่	มาพลัน
เฮาจัก	ปองทิวคี่ควนถอง	เตียงค้ำ
บัดนี้	ขุนแก้วเจ้าเมืองประกัน	คนมาก เฮาพุ้น
	ผัดกลาวซ้ำเชียงล้าน	เบ้ายอม

(ท้าวบาเจือง ลานที่ 240)

	เจ้ากลาวแล้วหมอทอด	ประสิทธิ์คู่
	เลยทวายตัดกากาย่า	ยังหมั้น
ทิวนี้เฮียกชื่อ	มังพู่เมืองเฮาสูง	ลุมฮาก
คี่ท้อ	เขาะชอกเซ เชียงล้าน	อยู่แข็ง ชอบแล้ว
	จัดเอาซ้ำหลายพากษ์	ถากวร แลชาม
หมอกี้	ถกลงโดยเคิมปุครู	จาเจ้า
ทานที่	แกวกวอนฮอนฮมเฮา	นานหนอย
อันจัก	เข้าลวงชั้นเชียงล้าน	เบ้าถอง

(ท้าวบาเจือง ลานที่ 241)

2.2.1.1.3.4 ความเชื่อเกี่ยวกับความฝัน

ชาติต่าง ๆ ก็มีความเชื่อเกี่ยวกับความฝันว่าเป็นเครื่องบอกเหตุที่จะเกิดขึ้นในอนาคต มีการทำนายฝันที่คล้ายคลึงกันบ้าง แตกต่างกันบ้าง⁵¹ ในเรื่อง ท้าวบาเจือง กล่าวถึงความฝันของท้าวเจืองก่อนจะเข้าสู่รบกับพวกแก้วที่มารบกับเมืองเงินยาง ความฝันของท้าวเจือง มีทั้งน่ากลัวสยดสยองและที่ดีงาม แต่คำทำนายก็เป็นไปในทางที่ดี ท้าวเจืองฝันติดต่อกันเป็น 4 อย่างคล้ายกัน คือ

1. ฝันว่าใช้มือจับไล่ไล่เวียนรอบเมือง 7 รอบ
2. ฝันเห็นดาวตกจากฟ้าเข้ามาเรือเรือในอก
3. ฝันเห็นเทวดาและพรหมจากสวรรค์จุมพิตหาราชิกให้พร
4. ฝันเห็นดาวที่มีแสงสว่างทั่วจักรวาล

⁵¹ ดู หลวงวิจิตรวาทการ, ความฝัน หน้า 36-37.

ท้าวเจืองไคเล่าความฝันนี้ให้อายควางและหามุพ่ายฟัง ทั้งสองท่านายว่า ที่ฝันว่า
ใช้มือจับไส้เวียนรอบเมืองนั้น แสดงว่าจะชนะสงคราม และยกเอาเรื่องพระสุชน
มาอ้างว่าพระบิดาของพระสุชนเคยฝันแบบเดียวกันนี้ และพระสุชนก็ชนะสงคราม
และท่านายว่าที่ฝันเห็นดวงดาวสองดวงในอก ก็แสดงว่าจะไค่ช่างมาจำนวนมาก
จะมีเกียรติยศขจรกระจายทั่วชมพูทวีป ความฝันว่าไค่ใช้มือจับไส้เวียนรอบเมืองและ
มีความหมายว่า จะไค่ชัยชนะในการสู้รบนี้ ผู้แต่งคงจะไค่อิทธิพลมาจากพระสุชนชาคก
ใน ปัญญาสาตก⁵² การฝันเห็นดวงดาวและเทวดาปรกติกก็ถือกันว่าฝันดี⁵³ และจะได้
ประสบโชคดี เพราะดวงดาวและเทวดาเป็นสิ่งดีงาม นับว่าผู้แต่งนำมาใช้ไค่เหมาะสม
กับเหตุการณ์

2.2.1.2 ความเชื่อทางพุทธศาสนา พุทธศาสนาเริ่ม
มีอิทธิพลในอาณาจักรล้านช้างอย่างเป็นทางการในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าฟ้าหลวง
หรือพระเจ้าฟ้างุ้ม (พ.ศ. 1846-1915) พงศาวดารลาวระบุว่าสมเด็จพระนาง
แก้วกัญญาอัครมเหสี ซึ่งเป็นธิดากษัตริย์เขมร ทอดพระเนตรเห็นไฟรั่วฟ้าประชาชน
ตลอดจนเสนาอำมาตย์เจ้าขุนมูลนายในและนอกพระราชวัง พากันถือผี ทำพิธีกรรม
และฆ่าช้าง ฆ่าควายบูชาผีคำ ก็ทรงสังเวชพระทัย เพราะสมเด็จพระนางแก้วกัญญา
เคยนับถือพุทธศาสนาตั้งแต่เมื่ออยู่ในประเทศเขมร จึงไค่ทูลขอให้พระเจ้าฟ้างุ้ม
ทรงจัดการนำเอาพระพุทธศาสนามาประดิษฐานในล้านช้าง พระเจ้าฟ้างุ้มทรงจัด
ตั้งข้าราชการเชิญพระราชาสารและเครื่องมงคลบรรพชาการ มีเงินสามแสน ทอง
สามหมื่น ทัพหิมและเพชรอันมีค่าลงไปถวายพระเจ้านครหลวงแห่งประเทศเขมร
ขอนำพระพุทธศาสนามาเผยแพร่ในล้านช้าง พระเจ้านครหลวงจึงนิมนต์ เจ้าพระ
มหาปาสมันตเถระเจ้า และพระมหาเทพลังกา พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์อีก 20 องค์
นักปราชญ์ผู้เรียนจบพระไตรปิฎกอีก 3 คน คือ นรสิงห์ นรเคช และนรราช ให้
นำเอาพระศาสนาขึ้นมาประดิษฐานในประเทศลาว พร้อมกับไค่พระราชนาน
พระพุทธรูปปัญจโลหะองค์หนึ่งนามว่า พระบาง คัมภีร์พระไตรปิฎก หน่อต้นมหาโพธิ์
ตลอดจนพวกช่างต่าง ๆ และเครื่องดนตรี และแต่งคนชาวเขมรให้ขึ้นมากับพระ

⁵² ดู ปัญญาสาตก (กรุงเทพมหานคร : ศิลปบรรณาการ, 2499), หน้า 43.

⁵³ หลวงวิจิตรวาทการ, ความฝัน, หน้า 199 และหน้า 213-214.

มหาปาสมันทจำนวน 5,000 คน พระเจ้าฟ้ารุ่งพร้อมด้วยอัศวมเหสี จึงนิมนต์พระมหาปาสมันทให้ไปตั้งอารามอยู่เหนือปากห้วยโธบ วัดนี้จึงเรียกว่า วัดปาสมันท มาจนทุกวันนี้ และพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ตั้งมั่นในอาภาจักรล้านช้างตั้งแต่นั้นมา⁵⁴

ในรัชสมัยสมเด็จพระวิสุทธราชา (พ.ศ. 2043-2063) พระพุทธศาสนาในล้านช้างมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นอันมาก มีนักปราชญ์ผู้มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎกหลายคน⁵⁵ ในรัชสมัยพระโพธิสารราชา (พ.ศ. 2063-2093) โปรดให้แต่งราชทูตไปขอพระไตรปิฎกและพระสังฆราชาเจ้าจากนครเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2066 พระเมืองเกษเกล้าพระเจ้าแผ่นดินนครเชียงใหม่ ได้แต่งให้พระเทพมงคลเถระกับพระสงฆ์บริวาร เชิญคัมภีร์พระไตรปิฎก 60 คัมภีร์ มายังนครศรีสัตนาคนหุต⁵⁶

แนวความคิดทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในเรื่อง ท้าวบาเจือง มีทั้งแนวความคิดเกี่ยวกับโลกและจักรวาล และความเป็นไปของชีวิต ซึ่งอาจสรุปได้ว่ามีอยู่ 3 ประการ ดังนี้

- 2.2.1.2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับโลกและจักรวาล
- 2.2.1.2.2 แนวความคิดเรื่องบุญกรรม
- 2.2.1.2.3 แนวความคิดเรื่องเทพในพุทธศาสนา

2.2.1.2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับโลกและจักรวาล แนวความคิดเกี่ยวกับโลกและจักรวาลในพระพุทธศาสนานั้น มีผู้ศึกษาพบหลักฐานว่า มีอยู่ในพระสุตตรทาง ๆ ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ เช่น อคคัญุสูตร ที่ฉนิกาย ปาฏิกวรรค กล่าวถึงความเป็นมาของโลกและกำเนิดมนุษย์ มหาปรินิพพานสูตร ที่ฉนิกายมหารวรรค กล่าวถึงลักษณะการตั้งอยู่ของโลกและการไหวของแผ่นดิน

⁵⁴ ทองสืม ศุภะมารค, พงศาวดารลาว, หน้า 57-60.

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 80.

สัทสूरียสุตร อังคุรณิกาย ลัททนิบาต กล่าวถึงสมัยที่มีดวงอาทิตย์หลายดวง เนมิราช
 ซาคก ชุททกนิกายซาคก กล่าวถึงภูเขา 7 ลูก⁵⁷ ในพุทธศตวรรษที่ 10 แนวคิดเรื่อง
 โลกและจักรวาล ได้มีการขยายความเพิ่มเติมมากขึ้นในรูปแบบของอรรถกถา ซึ่งเป็น
 หนังสือที่อธิบายความหมายของคำและข้อความในพระไตรปิฎก เช่น สุมังคลวิลาสินี
 มีข้อความส่วนหนึ่งอธิบายความหมายของคำและข้อความ ในอัครคัมภีร์ มโนรถมูรณี
 มีข้อความส่วนหนึ่งอธิบายความหมายของคำและข้อความในสัทสूरียสุตร และ
 วิสุทฺธิมรรคกล่าวถึงเรื่องความเลื่อมและความเจริญของกัปป⁵⁸ ในพุทธศตวรรษที่ 15
 แนวคิดเรื่องโลกและจักรวาลที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ได้รับการถ่ายทอด
 สู่พม่าโดยชาวลังกา ชาวม้าได้ให้ความสนใจเรื่องนี้มาก วรรณกรรมโลกศาสตร์ภาษา
 บาลีเท่าที่ค้นพบในปัจจุบัน สันนิษฐานว่าเป็นผลงานของชาวม้ามีถึง 8 เรื่อง คือ
โลกบัญญัติ มหากัปป โลกสันฐานบัญญัติ อรุณวทีสุตร โลกปฏิบัติ จันทสุริยคติทีปนี
โลกปฏิบัติปกสาร โลกทีปนี และ โอกาสโลกทีปนี วรรณกรรมโลกศาสตร์เหล่านี้
 เรียบเรียงขึ้นโดยอาศัยข้อมูลจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา และมีการขยายความ
 ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น⁵⁹

ในประเทศไทย แนวคิดเกี่ยวกับโลกและจักรวาลในพระพุทธศาสนา ได้
 ปรากฏแพร่หลายเข้ามาตั้งแต่สมัยสุโขทัย วรรณกรรมโลกศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุดเท่าที่
 ค้นพบ คือ ไทรภูมิพระร่วง ซึ่งมีข้อความในบานแพนทของเรื่องว่า พระมหาธรรม
 ราชาลิไทยไคทรงพระราชนิพนธ์ขึ้น เมื่อปีระกา พ.ศ. 1๘๘๘ ในล้านนาวรรณกรรม
 โลกศาสตร์ที่สำคัญแห่งเป็นภาษาบาลี คือ จักรวาททีปนี พระสิริมังคลาจารย์ได้ค้นคว้า
 และเรียบเรียงขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2๐63 ในสมัยอยุธยาตอนต้น แนวคิดเกี่ยวกับ

⁵⁷ สมพงษ์ ปรีชาจินดาวิเชียร, "การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องโลกปฏิบัติ"
 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทอักษรศาสตรบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 1.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

โลกและจักรวาลในพระพุทธศาสนาได้แพร่หลายอย่างแน่นแฟ้น มีกล่าวถึงในวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้นและวรรณคดีล้านนาหลายเรื่อง แนวคิดที่ถวิลกันมากกล่าวถึงได้แก่เรื่องของกบปรีหรือกัลป์ ไตรโลกหรือโลกสาม ทวีปต่าง ๆ 4 ทวีป ป่าหิมพานต์ เขาสุทศปรีภพ ฉกามาพจรภพ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เขาพระสุเมรุ เป็นต้น วรรณคดีอยุธยาและล้านนาที่กล่าวถึงเรื่องเหล่านี้ เช่น โองการแข่งน้ำ ยวนพ่าย กำสรวลโคลงคั่น ทวาทศมาส และ นิราศหริภุญชัย เป็นต้น

ในเรื่อง ท้าวบาเจือง แนวคิดเกี่ยวกับโลกและจักรวาลจากพุทธศาสนาปรากฏในการบรรยายของกวี ทั้งในการบรรยายธรรมชาติและในความเปรียบเทียบ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กวีกล่าวถึงชมพูทวีป เมื่อบรรยายถึงขอบเขตที่เกียรติกษของท้าวเจือง
ขจรชราย ดังนี้

ยศยิ่งเท่าฟ้า เพื่อ ชมพู (ท้าวบาเจือง ลานที่ 252)

กล่าวถึงเขายุคันธรและเขาพระสุเมรุ เมื่อบรรยายภาพดวงอาทิตย์ตก
โดยบรรยายว่า ดวงอาทิตย์คล้อยลงลับเขายุคันธรม่าง เขาพระสุเมรุบ้าง ดังนี้

แมงนึ่ง วันคลาดคล้อยลาที ยุคันธร (ท้าวบาเจือง ลานที่ 140)

พอเมื่อ สุริยคลาดคล้อยลับขอบ เขาเสมรุ (ท้าวบาเจือง ลานที่ 622)

กล่าวถึงโลกสามหรือไตรภพและฉกามาพจรภพในการชมความงามดังนี้

โสมพราวเพียงพรหมยศ ไตรโลก (ท้าวบาเจือง ลานที่ 257)

หกแห่งสวรรค์นครฟ้า บ่เปรียบได้ถึงสอง (ท้าวบาเจือง ลานที่ 69)

กล่าวถึงความร้อนในอกอันเกิดจากความรักและความอาลัย โดย
เปรียบเทียบไฟประลัยกัลป์ ดังนี้

ถนัคยิ่งฮอน ๆ ยิง ไฟกัลป์ (ท้าวบาเจือง ลานที่ 130)

กล่าวถึงนรกอย่างเกรงขาม ขอให้ยู่ห่างไกลเป็นร้อยโยชน์ อย่าได้
พบเห็น ดังนี้

อันว่า นารกไว้อยโยชน์ ยาเห็น (ท้าวบาเจือง ลานที่ 153)

นำเรื่องโลกมี 4 ทวีปมาใช้กับความเชื่อดั้งเดิม เรียกแทนเป็นจตุโลกฟ้า และ เจ้าฟ้าจตุโลก ดังนี้

ดังนั้น จตุโลกฟ้าลงคুম ช่วยชู (ท้าวบาเจือง ลานที่ 271)

ทนทาน เจ้าฟ้ากฟ้าจตุโลก เล็งแข็ง ชมเถิน (ท้าวบาเจือง ลานที่ 424)

2.2.1.2.2 แนวความคิดเรื่องบุญกรรม

คำว่า กรรม ในทางพุทธศาสนามีความหมายถึงการกระทำกรรมเป็นเพียงส่วนหนึ่งในกระบวนการแห่งปัจจุสมุปบาท ซึ่งมี 3 วัฏฏะ คือ กิเลส กรรม และวิบาก กิเลส เป็นเหตุให้ทำกรรม วิบากเป็นผลที่ได้รับ⁶⁰ คำที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับกรรมที่ควรมักนำมาใช้ในวรรณคดีมีอีก 3 คำ คือ บุญ บาป และเวร บุญ หมายถึง การกระทำดี บุญญาภิริยาวัตถุหรือการกระทำบุญ 3 ประการ คือ ทาน ศีล ภาวนา ส่วน บาป มีความหมายตรงกันข้าม ดังคาถาบทหนึ่งในพระธรรมบทกล่าวถึงบุญและบาปดังนี้

อภิศุทธเรถ กลุยาเณ
ปาลา จิตฺตํ นีวารเย
ทนฺตํ หิ กรโต ปุญฺญํ
ปาลสมฺมึ รมสี มโน ฯ

เสฐียรพงษ์ วรรณปก แปลว่า

พึงรีบเร่งทำความดี
และป้องกันจิตจากความชั่ว
เพราะเมื่อทำความดีเข้าไป
ใจจะกลับยินดีในความชั่ว⁶¹

⁶⁰ พระราชวรมณี, พุทธธรรม กุศลธรรมชาติและคุณคาสำหรับชีวิต (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2526), หน้า 94.

⁶¹ พุทธวจนะในพระธรรมบท เสฐียรพงษ์ วรรณปก (ผู้แปล), (กรุงเทพมหานคร : จตุจักรการพิมพ์, 2527), หน้า 167.

เวร หมายถึงความพยาบาท ความปองร้าย คังคาถาบทหนึ่งในพระธรรมบทกล่าวถึง
เวรดังนี้

อกุโกลุจิ มํ อวชิ มํ
อชินิ มํ อหาลิ เม
เย จ ทํ อุนฺหนฺนํ
เวรํ เกลํ น สมฺมทึ ฯ

เสฐียรพงษ์ วรรณปก แปลว่า

ชนเหล่าใด ผูกใจเจ็บว่า
"มันคาเรา มันทุบตีเรา
มันเอาชนะเรา มันขโมยของเรา"
เวรของพวกเขา ไม่มีทางระงับได้⁶²

ในเรื่อง ท้าวบาเจือง ผู้แต่งนำคำว่า กรรม บุญ บาป เวร และวิบาก
มาใช้ เมื่อตัวละครประสบความทุกข์ความเดือดร้อน เช่น พลัดพรากจากคนรัก ทั้ง ๆ
ที่มีความเชื่อเรื่องแนนอนุญ แต่ก็ยังนำแนวคิดเรื่องผลแห่งกรรมมาอธิบายสาเหตุแห่ง
การพลัดพราก เป็นการนำแนวคิดทางพุทธศาสนามาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม
ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ใช้คำว่า กรรม ในความหมายการกระทำที่ไม่ดี ซึ่งส่งร้ายมาให้ เช่น
ฮอยที่ กัมมิงแล้วกัมมา เวียนครอบ (ท้าวบาเจือง ลานที่ 95)

ใช้คำว่า เวร ในความหมาย การกระทำที่ไม่ดีและผลของการกระทำที่ไม่ดี และบาป
ในความหมาย การทำความชั่ว เช่น
เวรังแล้วเวรา จันบาป (ท้าวบาเจือง ลานที่ 95)

ใช้คำว่า วิบาก ในความหมาย ผลของการกระทำที่ไม่ดี เช่น
วิบากเบื้องปางก่อน กัมมิง แลฤา (ท้าวบาเจือง ลานที่ 121)

⁶² พททวจินะในพระธรรมบท เสฐียรพงษ์ วรรณปก (ผู้แปล), หน้า 37.

นำคำว่า บุญ กรรม มาใช้ร่วมกับคำว่า แน่น เป็นการผสมผสานความเชื่อทั้งสองอย่าง ดังนี้

ความบุญกรรมแน่น แน่น ในฟ้า (ท้าวบาเจือง ลานที่ 59)

นอกจากนี้ ผู้แต่งยังนำคำว่า บุญ มาใช้ในคำเรียกท้าวเจือง ทำให้มีความหมายตามความเชื่อทางพุทธศาสนาว่า เพราะกระทำบุญมามากจึงได้เป็นกษัตริย์ ทั้ง ๆ ที่ความเชื่อเดิมว่าท้าวเจืองเป็นผู้ที่แดนส่งมาก็ยังมีอยู่ คำที่ท้าวเจืองเรียกท้าวเจืองและมีคำว่าบุญประสมอยู่ด้วย ได้แก่คำว่า บุญประกอบ บุญขวาง และอธิบายว่าท้าวเจืองมีบริวารมากเพราะได้สร้างบุญสมภารมาก่อน ดังนี้

เป็นแต่ สมภารท้าวบุญ ทั้งแต่ง (ท้าวบาเจือง ลานที่ 649)

2.2.1.2.3 แนวคิดเรื่องเทพใน

พุทธศาสนา เทพในทางพุทธศาสนาที่กล่าวถึงในเรื่อง ท้าวบาเจือง ได้แก่ พระอินทร์ และพรหม ในทางพุทธศาสนา พระอินทร์เป็นเทพอยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีที่อยู่อันงดงาม⁶³ ส่วนพรหมเป็นเทพอยู่ในสวรรค์ชั้นพรหม แบ่งออกเป็นพรหมมีรูป 16 ชั้น และพรหมไม่มีรูป 4 ชั้น⁶⁴

กวีผู้แต่งเรื่อง ท้าวบาเจือง กล่าวถึงพระอินทร์ในความเปรียบ โดยเปรียบคนหรือสิ่งที่สวยงามว่า เหมือนพระอินทร์วาดหรือสร้าง เช่น ชมความงามของนางงอมว่า

อรแอคังคืออินทร ลงแต้ม (ท้าวบาเจือง ลานที่ 73)

เห็นอวลงามยิ่งอินทร เอาคัง (ท้าวบาเจือง ลานที่ 493)

ส่วน พรหม นั้น กวีนำมาใช้ในสำนวนที่เกี่ยวข้องกับความตาย เช่น ใช้ว่า เมื่อพรหมเมื่อกล่าวถึงตัวละครสิ้นชีวิตหรือไปสู่สวรรค์ เช่น กล่าวถึงพญาจอมซึ่งเป็นพระสวามีของนางจอมสิ้นพระชนม์ว่า

⁶³ คุรุยละเอียคใน ไกรภูมิพระร่วง (กรุงเทพมหานคร : คุรุสภา, 2503), หน้า 206-209.

⁶⁴ คุรุยละเอียคในเรื่องเดียวกัน, หน้า 235-243.

ผิวกายเมี้ยนเมื่อพรหม ลคชวิ (ท้าวบาเจือง ลานที่ 46)

นำคำว่า พรหม มาใช้ในความเปรียบ เปรียบเทียบเสียงไพเราะว่าเหมือนเสียงพรหม คังนี้

ปิพายเสียงม่วนพรหม ภายฟ้า (ท้าวบาเจือง ลานที่ 49)

นอกจากนี้ ในการอ่อนวอนเพื่อขอความช่วยเหลือจากเทพ กวีได้ให้ท้าวเจืองอ่อนวอนให้ทั้งพรหมและแดนช่วย คังนี้

พรหมเทพเจ้าจองฟ้า สองญาณ แดถอย (ท้าวบาเจือง ลานที่ 121)

2.2.2 อาหารการกิน เรื่อง ท้าวบาเจือง กล่าวถึงการรับประทานอาหารบอย ๆ ทั้งขณะที่ท้าวเจืองประทับอยู่ในวังและระหว่างเดินทาง แต่มักจะไม่ให้รายละเอียดว่าอาหารมีอะไรบ้าง ส่วนใหญ่มักกล่าวแต่เพียงว่ามีการจัดสำรับเท่านั้น คำว่า สำรับ ใช้ว่า พา สำรับอาหารเช้าเรียกว่า พางาย และสำรับอาหารเย็นเรียกว่า พาแลง ตอนหนึ่งกล่าวถึงอาหารเช้าว่ามีข้าวกับแกงคังนี้

ของายเมี้ยนมวลแถว ถอยเล็ก

จิ้นแจกซ้องพานข้าว เฮียบแกง

(ท้าวบาเจือง ลานที่ 260)

น่าสังเกตว่าในการรับประทานอาหารแทบทุกครั้งจะกล่าวถึงการดื่มสุราค้วย เช่น

ประมาณเมี้ยนพาแลง แล้วย่า

น้ำหลอเหล่าเพงแล้ว กลาวนาย

(ท้าวบาเจือง ลานที่ 228)

การฆ่าควายเป็นอาหารมักกล่าวถึงบ้างในบางครั้ง โดยเฉพาะหากมีพิธีบูชาผีคำหรือในงานเลี้ยง ตอนหนึ่งกล่าวถึงการแบ่งปันหน้าที่กันฆ่าควายทำอาหารคังนี้

ฝูงควรวควายแจกปูน ไปฆ่า (ฆ่า) (ท้าวบาเจือง ลานที่ 273)

ในสมัยนั้นนิยมกินหมากหลังอาหาร ตอนหนึ่งกล่าวถึงการนำหมากออกแจก นำสังเกตว่าแจกให้ทั้งขุนนางและทาส คังนี้

ทุกปากเทียนถอยพราก พาแลง

ย่น ๆ ยอขันสลาสุขุน หังซ่า (ท้าวบาเจือง ลานที่ 358)

2.2.3 สถาปัตยกรรม การบรรยายถึงสถาปัตยกรรมในเรื่อง ท้าวบาเจือง ไม่สู้แจ่มชัดนักว่าอาคารทำด้วยไม้ หรือก่ออิฐถือปูน แต่ภาพที่บรรยายให้ความรู้สึกว่ พระราชวังมีความใหญ่โตกว้างขวาง ประกอบด้วยกำแพงและคู ล้อมรอบ ดังความว่า

ฮั้นฮั้นพร้อมท่าเวียง หอโอง
ปรากฏารคูแวกเวียง วังค่าย (ท้าวบาเจือง ลานที่ 46)

ภายในพระราชวัง นอกจาก เขื่อนหลวง ซึ่งเป็นที่ประทับของกษัตริย์แล้ว ก็มีหอต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่ประทับของมเหสีและพระราชวงศ์ เช่น หอยน้ และหอหงส์ ของนางจ๋อม และนางอ้ว เป็นต้น การตกแต่งใช้วิธีแกะสลัก ตกแต่งด้วยทอง เงิน และมุก มีขงทิวประดับ มีโคม ซึ่งมีทั้งแบบแขวนและโคมหัวเสา ซึ่งเรียกว่า กะทาง นำสังเกตว่าในการบรรยายภาพพระราชวังเมืองเงินยาง ผู้แต่งได้กล่าวถึงพระธาตุ และพระสงฆ์ด้วย แสดงว่า วังและวัดน่าจะอยู่ใกล้เคียงกัน พระราชวังเมืองเงินยางที่บรรยายมีความใหญ่โต โอโถง และงดงามไม่น้อย ผู้แต่งน่าจะได้อุบายความคิดจากพระราชวังที่หลวงพระบางในสมัยนั้น กวีบรรยายพระราชวังเมืองเงินยางดังนี้

ทันที	พาง ๆ เลื่อมโองราช	มุงค่า
	กะทางสูงสองวัน	แวนแซม
ที่นั่น	ธรรมยาให้เร่งโญ	ยศมาก นอนแล้ว
	ฝาตูตองลายแลม	ลวคงาม
	ชะพมพร้อมเนืองนาค	ลายโคม
	กะทางไฟตามคิมผล	ฉายกว้าง
	ผ่าน ๆ เลื่อมโคมค่า	แก้วกุ
	ประดับหิงแล้วลุงเจ้า	จิงสอง
		(<u>ท้าวบาเจือง</u> ลานที่ 347)

และ	เบื่องพางชั้นเชียงเฮื่อ	หอขวัญ
	มุงเงินเฮืองเฮื่อหลัง	หลายล้ำ
ที่นั่น	มณีโชติแก้วเพิงพรณ	ฮี้คเฮ่ง
	ลอนเลือกล้ำควรว้าน	ลูคงาม

	แสงเปล่งเข้มคือคู	คารา
	สมภารคามคาโคร	เทียมแท้
	ทอจิก หาแนวเนื่อกะกลตน	เดินแก่ง
	คือว่า ไส้คังนั้นลุงเจ้า	จิงหัน
	ดอกู แหง ๆ เลื่อมหอมมาก	มุกสม
	เชียงเครือวัลย์ลวคลาย	ครบแก้ว
	เขากี่ ผนหินลวนเลียนตาง	แป้นทอง
	ลุงทาน แฉวลุ่มฟ้าเคิมชั้น	ข้าวหอม
	กัคป่องทองประชิคฮูป	คุชสิงห์
	กะทางกลอนกลมกลอมค่า	ครบแก้ว
ภายใต้	คูเฮืองชั้นเชียงฮิง	พระชาตุ
	ฮุงค่าเขาตามไต	หูปเทียน
	สมณาศูไซศาสน์	แปลธรรม
	ลือเกียรติกตตางเชียง	แข็งท้าว
	ผาน ๆ เลื่อมมณีวัลย์	เชียงเทศ
	ชะพมพรวัวเขียวช้อง	ชั้นบาน

(ท้าวบาเจือง ฉานที่ 348-349)

2.2.4 อาวช เครื่องใช้ และเครื่องแกงกาย

อาวช ที่กล่าวถึงมีหลายชนิด ได้แก่ หอก คาย ทวน ง้าว ค้าง ฉาฉา แพน ธนูไฟ นอกจากนี้มี เกม ซึ่งเข้าใจว่าหมายถึง เกริน สำหรับใช้ปืนป่ายกำแพง หรือป้อมค่ายฝ่ายศัตรู เครื่องป้องกันมี สีโล โลและเซน

เครื่องสูง ที่กล่าวถึงมี คันฮม คงยู และแพนยุง

ภาชนะ ที่กล่าวถึงได้แก่ ชาม ไห และ ตะไลหรือทะเล ซึ่งตามที่บรรยายไม่ว่าจะหมายถึงถ้วยกระเบื้องเล็ก ๆ สำหรับใส่ขนมแล้วนี้ อย่งที่ใช้ในภาคกลางของไทย แต่น่าจะหมายถึง ถาด อย่งที่ใช้ในภาษาเชียงใหม่ ทั้ง ชาม ไห และ ตะไล นี้ ก็มักกล่าวถึงโดยมีคำว่า จีน ประกอบด้วย เป็น ชามจีน

ไหจิ้น และทะเลจิ้น แสดงให้เห็นว่าเป็นของที่มาจากประเทศจีน

เครื่องแต่งกาย กวีกล่าวถึงเครื่องแต่งกายของตัวละครชายและหญิงว่า ประกอบด้วย แกรง ซึ่งหมายถึง ผ้าถุง กล่าวถึง เสื้อ แต่ไม่ได้ให้รายละเอียดว่าเสื้อนั้นมีแบบเป็นอย่างไร สำหรับตัวละครฝ่ายหญิงมีสไบด้วย ตัวละครหญิงทำผมมวยและปักปิ่น

เครื่องประดับของตัวละครฝ่ายหญิงมี สังกวาลัย ปิ่นปักผม แหวน กางหู (เรียก จอน หรือ กะจอน) และม้าว คือพาดูร์คหรือกำไลแขน ส่วนตัวละครชายมีแหวน และม้าว คือพาดูร์คหรือกำไลแขน

2.2.5 เครื่องดนตรีและการแสดง เครื่องดนตรีที่กล่าวถึงได้แก่ ม้อง กลอง ปี่ พิณพาทย์* ส่วนไล และ ฉิ่ง ส่วนการแสดงมีหลายประเภท ท่อนหนึ่งบรรยายถึงการฟ้อนตามของพวกทาสคังนี้

ไผ่เข้าฟ้อนตาม คาเซียง (ท่าหมาเจือง ลานที่ 47๐)

นอกจากนี้มีฟ้อนรำแบบต่าง ๆ และมีละคร การบรรยายถึงการแสดงที่เมืองเงินยาง กล่าวถึงการฟ้อนรำของแองคอนและคนอื่น ๆ ดังนี้

อื่นอื่นม้องประครุมพาทย์	เกวี
มันก็ ยอกรนมป้อมน้ำ	แนวเนื้อ
คือคัง นาคาหลินหลายกล	เอียงอ่อน
กรเกือบ เกื้อแพนคัง	แตงมวน
ลูกไฟพร้อมพวงโห	หุมคอน
ลุงฮางวันคูแหวน	ผีนผ้า
กับทั้ง พลายสารแกวงางอน	มวลมอบ
ยีนโยชน์เต้ายาซ่า	จูปี

* ในภาษาเชียงใหม่ คำว่า พิณพาทย์ หมายถึง ระนาด ภาษาอีสาน หมายถึง พิณ และ ระนาด

แก่นัน	พระบาทท่านเคินแตง	คอนชาย
เลยลวด	วันทาคีคังเลิง	ลูกพ่อน
	หังหลายกลัวฮางบัว	เมามี่
	ฝูงเสพทาวละครคอม	กองไกว
		(ทาวบาเจือง ลานที่ 4๐5)

การศึกษาค้นเนื้อหาของเรื่อง ทาวบาเจือง ทำให้สรุปได้เป็น 2 ประเด็น คือ

1. โดยเหตุที่วรรณคดีเรื่องนี้ขาดเอกภาพของเนื้อหาอย่างเห็นได้ชัดเจน จนสามารถแบ่งออกได้เป็นส่วนที่เป็นบทประพันธ์ดั้งเดิม และส่วนที่เป็นบทประพันธ์แทรกเสริมตอนต้นและตอนท้าย แสดงว่า ผู้แต่งวรรณคดีเรื่องนี้จะมี 2-3 คน
2. ส่วนที่เป็นบทประพันธ์ดั้งเดิมสะท้อนให้เห็นลักษณะสังคมและวัฒนธรรมล้านช้างคังนี้ ลักษณะสังคมเป็นแบบสังคมกสิกรรม มีชนชั้นและมีชนหลายเผ่าพันธุ์ ในด้านความเชื่อ จะเห็นว่าแม้ว่าจะได้อิทธิพลจากพุทธศาสนาในด้านแนวคิดทางโลกศาสตร์และแนวคิดเกี่ยวกับบุญกรรม แต่ก็ยังแสดงให้เห็นถึงความเชื่อไสศรัทธาอย่างเหนียวแน่นต่อความเชื่อดั้งเดิม คือ แถน และ ปีรพรพบุรุษ อาจกล่าวได้ว่า การรับแนวคิดจากพุทธศาสนาช่วยขยายโลกทัศน์ของคนในล้านช้างให้กว้างขวางขึ้น ความเชื่อดั้งเดิมไม่มีคำอธิบายที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะของโลกและสวรรค์ การรับแนวคิดจากพุทธศาสนา ทำให้ได้แนวคิดว่าโลกมี 4 ทวีป และสวรรค์เป็นสถานที่รื่นรมย์สวยงาม เป็นต้น แนวคิดเกี่ยวกับโลกศาสตร์ตามแนวพุทธศาสนาที่รับมาไม่ได้ขัดกับความเชื่อดั้งเดิม เพราะพุทธศาสนาไม่ได้พยายามอธิบายว่าใคร เป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง ในด้านแนวคิดเกี่ยวกับบุญกรรมก็เช่นกัน กวีสามารถนำมาปรับใช้อธิบายเหตุการณ์ได้อย่างเหมาะสม บางทีก็นำมาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมได้อย่างกลมกลืนแนบเนียน

ความเชื่อที่สะท้อนในบทประพันธ์ที่เป็นส่วนแทรกเสริมตอนท้าย มีลักษณะต่างไปจากส่วนที่เป็นบทประพันธ์ดั้งเดิมอย่างเห็นได้ชัดเจน พุทธศาสนามีอิทธิพลมากขึ้น จนอาจกล่าวได้ว่า ความสำคัญของความเชื่อดั้งเดิมในแถนและปีรพรพบุรุษ

แทบไม่เหลือเลย

ในค่านอาหารการกิน สถาปัตยกรรม เครื่องใช้ อาวุธ คนตรีและการแสดง แสดงให้เห็นว่า อาณาจักรล้านช้างในสมัยที่แก่งวรรณคดีเรื่องนี้นั้น มีความเจริญไม่น้อยเลย คงจะมีการติดต่อกับชายกับจีนด้วย จึงกล่าวถึงชาวของเครื่องใช้ เช่น ชาม ไห ทะไล ตลอดจนผ้าแพร ว่า ชามจีน ไหจีน ทะไลจีน และแพรจีน แผนที่แสดงเส้นทางการค้าในสมัยโบราณ ในวิทยานิพนธ์เรื่อง Contribution Ethno-Historique à la Connaissance de la Culture Louang-Phrabanaise ของปีแอร์ เอส. อัมไพ โดเร แสดงให้เห็นว่า หลวงพระบางในสมัยโบราณมีการติดต่อกับเมืองต่าง ๆ เช่น อุษยา สุโขทัย ทาลี कुณิมิง ปูเออร์ และชือเหมา⁶⁵ ในอาณาจักรล้านช้างรัชสมัยพระโพธิสารราช หลังจากพระเมืองเกษเกล้า พระเจ้าแผ่นดินเชียงใหม่ ได้มอบให้พระเทพมงคลและพระสงฆ์บวรนำคัมภีร์พระไตรปิฎกมายังนครศรีสทศนาคนहुตในปี พ.ศ. 2066 แล้ว พุทธศาสนาก็มีอิทธิพลอย่างสูง ในปี พ.ศ. 2070 พระโพธิสารราชเจ้าได้มีพระราชอาชญาประกาศให้ชาวไพร่พลเมือง เลิกนับถือผีฟ้าผีแดน อันเคยถือมาแต่โบราณ บรรดาหอโรง กว้าน ศาล อันเป็นสถานที่ขึ้นฟ้าขึ้นแดนของพระเจ้าแผ่นดินแก่งอนั้น ก็ให้รื้อถอนออกทิ้ง แล้วสร้างพระอารามขึ้นแทน หอผีนั้น ชื่อว่า วัดลวรรคโลก⁶⁶

ตามที่กล่าวมาแล้วว่า เรื่อง ท้าวบาเจือง ในส่วนที่เป็นบทประพันธ์ดั้งเดิม แสดงให้เห็นว่าความเลื่อมใสศรัทธาในความเชื่อดั้งเดิมอย่างแน่นแฟ้น จึงน่าจะเป็นไปไคววบทประพันธ์ส่วนนี้ แต่งขึ้นก่อน พ.ศ. 2070 หรือก่อนระยะเวลาที่จะได้รับอิทธิพลจากพระราชอาชญาของพระโพธิสารราชเจ้า ส่วนบทประพันธ์ที่เป็นส่วนแทรกเสริมตอนท้ายนั้น แสดงให้เห็นว่าอิทธิพลของพุทธศาสนา

⁶⁵ Pierre S. (Amphay) Doré, Contribution Ethno-Historique à la Connaissance de la Culture Louang-Phrabanaise Tome V., p. 885.

⁶⁶ ทองสืบ ศุภะมารค, พงศาวดารลาว, หน้า 81.

ว่ามีมากขึ้นจนแทบไม่เหลือร่องรอยความเชื่อดั้งเดิม จึงน่าจะเป็นไปได้ว่าบทประพันธ์
ส่วนนี้แต่งขึ้นในระยะเวลาหลังจากนั้น

ส่วนบทประพันธ์แทรกเสริมตอนต้นนั้น ไม่อาจกำหนดระยะเวลาที่แต่งได้จาก
เนื้อหา แต่การบรรยายถึงพฤติกรรมของท้าวเจือง ซึ่งสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตชาวบ้าน
ธรรมดา ๆ อย่างละเอียดชัดเจน และความไม่ประณีตในการใช้ถ้อยคำภาษา แสดงว่า
ผู้แต่งบทประพันธ์ส่วนนี้ เป็นคนละคนกับผู้ประพันธ์ส่วนที่เป็นบทประพันธ์ดั้งเดิม เนื้อหา
และลักษณะถ้อยคำภาษาแสดงให้เห็นว่า ผู้แต่งบทประพันธ์แทรกเสริมตอนต้นนี้ น่าจะ
เป็นกวีชาวบ้าน ไม่ใช่กวีในราชสำนัก